

ปัญหาพิเศษ

เรื่อง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชาวปกากะญอ หมู่บ้านแม่คองซ้าย
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

Study of Relationship between Forest and Pakakyo hill tribe people
Maekongchai Village ChiangDow District ChiangMai Province

โดย

นางสาวเพิ่มพร พานิชกุล

เสนอ

ภาควิชาเทคนิคเกษตร

คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง กทม.

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (พัฒนการเกษตร)

พ.ศ. 2541

T096164

ปพ.
พ934ก
2542

เลขหมู่.....

เลขทะเบียน **96164**

วันเดือนปี.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่ให้บริการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ

ภาควิชาเทคนิคเกษตร

คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง กทม.

เรื่อง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชาวปกากะญอ หมู่บ้านแม่คงซ้าย

อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

The Study of Relationship of Forest and Pakakyo hill tribe people Maekongchai Village

ChiangDow District ChiangMai Province

โดย

นางสาวเพิ่มพร พานิชกุล

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตร

วท.บ. (พัฒนาการเกษตร)

เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ประธานกรรมการปัญหาพิเศษ

..... ๑๘ / ๕ / ๕๕

(อาจารย์พิรชัย กุลชัย)

กรรมการปัญหาพิเศษ

..... ๒๘ / ๑ / ๕๕

(อาจารย์ดวงกมล ปานรศทิพ)

หัวหน้าภาควิชา

..... ๒๑ / ๒ / ๕๕

(อาจารย์ศุภสมบุญ อึ้งรัตนกร)

รฟ.

๗๙๓๗ ๗

๒๕๕๕

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชาวปกากะญอ หมู่บ้านแม่คองซ้าย
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
Study of Relationship between Forest and Pakakyo hill tribe people
Maekongchai Village ChiangDow District ChiangMai Province

โดย : นางสาวพิมพ์พร พานิชกุล

ชื่อปริญญา : วิทยาศาสตร์บัณฑิต (พัฒนากาเกษตร)

สาขาวิชาเอก : พัฒนาการเกษตร

ประธานกรรมการปัญหาพิเศษ :

พิชญ์ กวญ

(อาจารย์พิชญ์ กุลชัย)

๒๘ / ๗๐ / ๕๕

ปัญหาพิเศษนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชาวปกากะญอ
กรณีศึกษา หมู่บ้านแม่คองซ้าย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์
ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านระบบนิเวศ เป็นไปในทิศทางบวกมากกว่าทิศทางลบ
ชาวปกากะญอ พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการยังชีพเท่านั้น ชาวปกากะญอจะมีหลักใน
การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น การเก็บของป่า จะเหลือส่วนที่สามารถเจริญเติบโตต่อไปได้ ไม่ได้
กระทำแบบถอนรากถอนโคน ชาวปกากะญอมีทัศนคติว่า "สรรพสิ่งในธรรมชาติ ชุมชนไม่มีสิทธิไปเป็น
เจ้าของครอบครอง การดำรงอยู่ของเราเป็นการขอแบ่งปันจากธรรมชาติเท่านั้น" ชาวปกากะญอมี
ความรู้สึกอย่างนี้เพราะ วัฒนธรรมของชุมชนที่มีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงความรู้ต่อการจัดการระบบ
นิเวศ และการให้คุณค่าเชิงจริยธรรมต่อการใช้ความรู้ต่างๆ เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้มีความเคารพใน
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิ่งสถิตยในธรรมชาติ เมื่อชาวปกากะญอต้องพึ่งพาทรัพยากรมาก ทำให้เกิดการการจั
การป่าชุมชนขึ้น เพื่อเป็นการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์เสมอ โดยพัฒนามาเป็น
การจัดองค์กรของชุมชนในรูปแบบ "คณะกรรมการป่าชุมชน"

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(ก)
สารบัญภาพ	(ข)
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	4
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	17
บทที่ 4 ผลการศึกษาและวิจารณ์	19
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	45
เอกสารอ้างอิง	48

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญัตินำ

ตารางที่	หน้า
1 เปรียบเทียบพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยกับ จำนวนประชากรจำแนกตามปี	5
2 เปรียบเทียบพื้นที่ป่าของประเทศไทยในแต่ละภาค และรวมพื้นที่ทั้งประเทศจำแนกตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 (ล้านไร่)	6
3 การดำเนินงานทำปัญหาพิเศษ	18

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและระบบนิเวศ	9
2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ของ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง	16
3 ลักษณะของไร่หมุนเวียนแต่ละช่วงปีประโยชน์ต่อ การรักษาความสมดุล และความหลากหลายทาง ชีวภาพ	24
4 แผนที่ป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้าย จำแนกป่าตาม วัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้าน	32
5 แผนที่ป่าชุมชนบ้านห้วยแม่คองซ้าย การจำแนก ระบบนิเวศน์ตามความรู้ของชาวบ้าน	41

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จากอดีตที่มีการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์มีการอยู่ร่วมอาศัยกับป่า ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น นั่นคือ ปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค และที่สำคัญอย่างมาก ป่าไม้ได้ให้อากาศบริสุทธิ์ ความเย็นสบายแบบธรรมชาติ ในขณะที่มนุษย์จะคอยดูแลปกป้องรักษาป่าเป็นการตอบแทน แต่มาถึงปัจจุบันมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้รักษาแต่กลับเป็นผู้ทำลายป่าเสียเอง มีการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง เพียงเพื่อต้องการผืนดินไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา

ปัญหาป่าไม้ นับเป็นปัญหาทรัพยากรที่ซับซ้อนเกี่ยวพันกับปัญหาโครงสร้างอื่นๆ เช่น กฎหมาย วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการทำความเข้าใจปัญหาป่าไม้จึงไม่อาจมองแต่เพียงตัวเลขการลดลงของพื้นที่ป่าหรือยึดติดกับปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่บนพื้นที่สูงของชาวเขา การลักลอบตัดไม้ การบุกเบิกที่ทำกิน เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากนโยบายพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่สนใจสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวเลย ดังนั้น จำเป็นต้องมีผู้รับผิดชอบในการลดลงของป่า และผู้ที่เหมาะสมที่สุด คือ ผู้อาศัยที่ใกล้ป่า ได้แก่ ชาวเขาเผ่าต่างๆ ซึ่งมองเห็นภาพการทำลายป่าบนที่สูงค่อนข้างชัดเจน เพียงเพราะพวกเขาอาศัยอยู่กับป่าเท่านั้น ไม่ได้มองลึกลงไปว่าจริงๆ แล้วสาเหตุหลักมาจากการบริหารงานผิดพลาดของรัฐบาล ที่ให้มีการเปิดสัมปทานป่าไม้ขึ้น เช่นเดียวกับที่ทิศทางไทได้อ้างคำกล่าวของอู๋ตง ตันตีสุนทร (2535 : 13) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดตาก มองการสูญเสียพื้นที่ป่าเป็นเรื่องของการบริหารงานที่ผิดพลาดของรัฐบาล รัฐบาลควรยอมรับข้อเท็จจริงว่าชาวเขาก็คงอยากมีความเป็นอยู่ตามแบบของชาวเขา คือ อยู่ที่สูง ลงมาอยู่ข้างล่างไม่ได้ ขณะเดียวกันเขาก็รักป่า แต่ก็มีควมจำเป็นต้องทำมาหากิน

ชาวเขากลุ่มใหญ่ คือ กะเหรี่ยงและลื้อ เป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติอยู่ มีความเชื่อว่าป่า เป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้จึงต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และข้อห้าม ต้องมีการขออนุญาตเมื่อมีการใช้ แสดงความขอบคุณเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ และต้องขอขมาเมื่อมีการละเมิดหรือผิดผี ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้เองที่หล่อหลอมให้คนในชุมชนบนที่สูงนอบน้อมและสำนึกในคุณของธรรมชาติที่มีต่อชีวิตและชุมชน จะเห็นได้ว่าพวกเขามีการจัดการทรัพยากรป่าไม้มานานแล้ว ก่อนที่พื้นที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่และทำมาหากินจะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ถูกรัฐประกาศเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ หรือเขตอุทยานแห่งชาติ ทั้งที่พวกเขาดำรงชีวิตกันอย่างเรียบง่าย ช่วยกันดูแลรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่นั้นเพื่อยังชีพ หรืออีกนัยหนึ่งพวกเขาเคารพในสิ่งที่อาศัยและใช้กินนั่นเอง ดังนั้นการเข้าครอบครองที่ดินโดยรัฐ จึงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ ดังเช่นคำกล่าวของพ่อเดอญา (กัลยาและวีระศักดิ์ ยอดระบำ, 2533)

...ทั่วแผ่นดิน เนื้อที่ทุ่งภูเขาผีปันน้ำ สู่เทือกเขาถนงนงชัย จรดตะนาวศรี คือหมู่บ้านแห่งพี่น้อง ข้า ตามเส้นทางเล็กๆ นับพันๆ บนภูเขา รอยเท้าของข้าเหยียบย่ำมามากกว่าใคร ชีวิตของข้า งอกงาม จากผืนดินและสายน้ำ โรงเรียนของปกากะญอคือวันและคืน คือฤดูกาลของโลก บนภูเขา คือ ป่า ทุ่งไร่ ผู่สัตว์และความฝัน แต่วันนี้ ข้ารู้ โลกเปลี่ยนไปแล้ว ไม่คืนกลับ ข้าฝันเห็นบรรพบุรุษเดินทางมาจาก สูดขอบฟ้า เพื่อไผ่หาดินแดนแห่งความสงบ โอ...พี่น้องปกากะญอ ข้ารู้ ข้าจะแพ้ ข้าจะอยู่ที่นี้ จนถึงวัน สุดท้าย ข้าจะทรงง ข้าจะบอกเผ่าอื่นว่า แผ่นดินแห่งขุนเขานั้น มิใช่ข้า แต่เป็นพวกท่าน ที่เป็นผู้รุกราน...

ชุมชนปกากะญอที่จะกล่าวถึงนี้ อยู่ที่หมู่บ้านแม่คองซ้าย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พวกเขามีความสัมพันธ์กับปามานับศตวรรษ โดยใช้ความเชื่อ กฎเกณฑ์ ข้อห้าม-ข้อปฏิบัติ เป็นแนวทางในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ พวกเขามีมาตรการในการป้องกัน อย่างเช่น เมื่อถึงฤดูกาลทำไร่ซึ่งเป็นแบบเลื่อนลอย คือต้องมีการเผาพื้นที่ก่อน พวกเขาป้องกันโดยทำแนวกันไฟ เพื่อกันไฟลุกลามไปส่วนอื่นๆ ที่ไม่ต้องการ แสดงให้เห็นว่าพวกเขาสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ เพราะเคารพในธรรมชาติที่อาศัยอยู่ และมีการจัดการทรัพยากรที่ดี ซึ่งเราสามารถนำมาปรับเปลี่ยนใช้กับวิถีชีวิตของชาวเราได้เช่นกัน และหันมามองพวกเขาในแง่ที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีขึ้นเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนชาวปกากะญอกับป่า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบวิถีชีวิตของชาวปกากะญอว่าสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับป่า ที่พวกเขาอาศัยได้อย่างไร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดว่าชาวเขาทำลายป่าและให้มองเห็นชาวเขาใน อีกแง่มุมหนึ่งในด้านการดูแลรักษาป่า

3. สามารถนำกฎเกณฑ์การดูแลรักษาป่าของชาวปกากะญอ มาปรับใช้กับพื้นที่ป่าจุดอื่นๆ ที่กำลังมีปัญหาหรือโดนรุกราน อย่างเช่น การบวชป่า เป็นต้น

ขอบเขตและข้อจำกัดของการศึกษา

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าไม้ ทำการศึกษาในกรณีตัวอย่างโดยเลือกชุมชนชาวปกากะญอ หมู่บ้านแม่คองซ้าย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ 3 ด้าน คือ

1. ด้านนิเวศวิทยา
2. ด้านเศรษฐกิจ
3. ด้านสังคม

นิยามศัพท์

ชาวปกากะญอ หมายถึง ชาวไทยภูเขาหรือกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ใน หมู่บ้านแม่คองซ้าย หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

เขตป่าชุมชนอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ที่ชาวบ้านกำหนดเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าตามความเชื่อ และป่าพิธีกรรมของชุมชนหมู่บ้านแม่คองซ้าย

เขตป่าชุมชนใช้สอย หมายถึง พื้นที่ป่ารอบหมู่บ้าน และป่าใกล้ที่ทำกิน ส่วนใหญ่จะเป็นป่าไม้ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ซึ่งมีทรัพยากรที่ชาวบ้านได้ใช้สอยอยู่เป็นประจำในหมู่บ้านแม่คองซ้าย

การจัดการป่าชุมชน หมายถึง กฎเกณฑ์ กฎระเบียบ ที่ชาวบ้านแม่คองซ้ายได้ตั้งขึ้นมาเพื่อปฏิบัติ ในการดูแลรักษาป่าที่พวกเขาอาศัยอยู่

ความเชื่อ หมายถึง ความเคารพนับถือของชาวบ้านแม่คองซ้ายที่มีต่อป่า ที่พวกเขาพึ่งพิงชั่วรุ่นลูกหลาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

ตรวจเอกสาร

ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าไม้ ในชุมชนชาวปกากะญอ มีการตรวจเอกสารไว้ดังนี้

1. ทรัพยากรป่าไม้
2. แนวคิดในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า
3. พระราชบัญญัติป่าชุมชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทรัพยากรป่าไม้

ศรัญญา วรพันธ์ (2540: 3-4) ได้อ้างข้อมูลของกรมป่าไม้ ว่าปริมาณป่าไม้ของประเทศลดลงตลอดเวลา พิจารณาได้จากมีพื้นที่ป่าไม้ใน ปี พ.ศ. 2481 ถึง 230.9 ล้านไร่ จากพื้นที่ประเทศไทย 320.69 ล้านไร่ หรือเท่ากับ 72% พื้นที่ป่าไม้ลดลงตลอดมาในปี พ.ศ. 2504-2528 อัตราการลดลงของพื้นที่ป่าไม้เฉลี่ยได้เพิ่มจากปีละ 3.9 ล้านไร่ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2519-2521 อัตราการลดลงเฉลี่ยได้เพิ่มจากปีละ 4.9 ล้านไร่ เป็นปีละ 7.2 ล้านไร่ จนข้อมูลล่าสุดปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ป่าไม้ของไทยเหลือเพียง 83.45 ล้านไร่ หรือ 26.02 ของพื้นที่ประเทศ ซึ่งตามหลักวิชาการพื้นที่ป่าไม้ของประเทศควรมีไม่ต่ำกว่า 128 ล้านไร่ หรือประมาณ 45% ของพื้นที่ประเทศ จึงจะมีประสิทธิภาพควบคุมความสมดุลของธรรมชาติได้เพียงพอ

พื้นที่ส่วนใหญ่ในประเทศไทยยังมีลักษณะเป็นชนบท ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งอยู่ใกล้ชิดและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของประชากร แต่ยังมีข้อสังเกตว่าการลดลงของพื้นที่ป่าไม้มีความรุนแรงบางช่วง เช่น ช่วงปี พ.ศ. 2497-2516 และช่วงปี พ.ศ. 2519-2521 และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายมีแนวโน้มลดลงทุกปี ตามตารางที่ 1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยกับจำนวนประชากรจำแนกตามปี

พ.ศ.	พื้นที่ป่าไม้ที่เหลือ (ล้านไร่)	คิดเป็นร้อยละ ของพื้นที่ประเทศ	อัตราการด (ล้านไร่/ปี)	ประชากร (ล้านคน)
2481	230.9	72.00	-	15.0
2490	224.49	70.00	0.7	18.0
2497	192.42	60.00	4.6	20.0
2504	171.03	53.33	3.1	30.0
2516	138.57	43.21	2.7	40.0
2519	124.01	38.67	4.9	45.0
2521	109.52	34.51	7.2	48.0
2525	97.88	30.25	2.9	50.0
2528	93.16	29.05	1.6	52.0
2532	89.64	27.95	2.1	56.0
2534	85.44	26.64	2.0	57.0
2535	84.38	26.31	1.1	57.8
2536	83.45	26.02	0.9	58.0

ที่มา : ศรัญญา วรพันธ์. (2540)

และอ้างอิงข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจและกรมป่า ดงนี้พิจารณาตามตารางที่ 2 พื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ในแต่ละภาคของปี พ.ศ. 2536 พบว่าภาคเหนือมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่มากที่สุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ส่วนภาคตะวันออกเหลืออยู่น้อยที่สุด ถ้าพิจารณาเปรียบเทียบในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 ทุกภาคมีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด จากนั้นพื้นที่ป่าไม้ก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 พื้นที่ป่าไม้ทุกภาคมีเหลืออยู่น้อยที่สุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบพื้นที่ป่าของประเทศไทยในแต่ละภาค และรวมพื้นที่ทั้งประเทศ จำแนกตาม
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 (ล้านไร่)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ตะวันออก	กลาง	ใต้	รวมทั้ง ประเทศ
1. 2504-2509	72.7	44.3	13.2	22.3	18.5	171.0
2. 2510-2514	71.8	38.0	11.3	16.6	15.0	154.7
3. 2515-2519	71.1	32.7	9.7	15.6	12.1	141.2
4. 2520-2524	61.6	22.7	7.4	13.2	11.8	116.7
5. 2525-2529	54.9	16.2	5.0	11.6	10.3	96.0
6. 2530-2534	51.0	15.2	4.9	10.9	9.3	91.3
7. 2535-2539	47.6	13.5	4.7	10.3	8.2	84.4

ที่มา : ศรัญญา วรพันธ์. (2540)

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในอดีตและปัจจุบัน

จากงานวิจัยของไชยา คู่ชนะภัย (2537 : 64-65) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบพัฒนาการการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไว้เป็นช่วงระยะเวลา ดังนี้

1) ช่วงก่อน พ.ศ. 2515 พัฒนาการการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างคนพื้นราบและกะเหรี่ยงคล้ายคลึงกันทั้งในด้านของรูปแบบและวิธีการจัดการ แม้ว่าองค์กรของคนพื้นราบจะเพิ่งก่อตั้งขึ้นในยุคหลัง แต่ก็มีพื้นฐานมาจากบ้านใหม่ ซึ่งทั้งกะเหรี่ยงและคนพื้นราบต่างก็ใช้กลไกทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการจัดการ ประกอบกับมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติร่วมกัน ในเรื่องของเจ้าที่เจ้าทางที่ปกป้องคุ้มครองป่าไม้ แม้จะแตกต่างกันบ้างในเรื่องของการถือผีและพิธีกรรมอื่นๆ

2) ช่วง พ.ศ. 2515 – ปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของทั้งสองกลุ่มเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ที่แตกต่างกันออกไป คนพื้นราบประสบภาวะการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก ภายหลังจากการประกาศเขตป่าสงวนฯ ได้ไม่นาน เนื่องจากทำเลที่ตั้งสะดวกต่อการคมนาคมติดต่อ ในขณะที่กะเหรี่ยงภาวะดังกล่าวปรากฏหลังจากนั้นในราว 1 ทศวรรษต่อมา เนื่องจากความห่างไกลจากศูนย์เจริญ ภาวะความไม่มั่นคงทางการเมืองการปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 และไม่มีค่าทางเศรษฐกิจมีอยู่น้อย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไม่คุ้มกับการลงทุนในช่วงเวลาดังกล่าว จวบจนกระทั่งสถานการณ์ความไม่มั่นคงคลี่คลายลงในปี 2521 เป็นต้นมา การพัฒนาและการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกจึงเริ่มเข้าสู่พื้นที่

ในด้านการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของกะเหรี่ยงนั้น เมื่อประสพภาวะกดดันต่อทรัพยากรป่าไม้ภายหลังการประกาศเขตป่าสงวนฯ การเปลี่ยนแปลงการจัดการเริ่มปรากฏจริงจิ่งมากขึ้น ต่อมาเมื่อภาวะความไม่มั่นคงทางการเมืองการปกครอง ระหว่างปี พ.ศ. 2516-2519 คลี่คลายลงในปี พ.ศ. 2521 การปกครองจากหน่วยงานของรัฐเริ่มเข้ามามีบทบาท ในการพัฒนาและบริหารทรัพยากร การคมนาคมสะดวกขึ้น ป่าไม้ยิ่งถูกกดดันมากขึ้น ทั้งจากภายในชุมชนและบุคคลภายนอก เช่น การบุกเบิกทำไร่ของกะเหรี่ยงบ้านขุนกองในเขตป่าขุนน้ำ การลักลอบตัดไม้ในเขตป่าช้า ดังนั้น วิธีการจัดการป่าไม้ จึงมีการปรับปรุง มีการเพิ่มเติมกฎระเบียบและค่าปรับ ได้แก่ การห้ามเก็บหน่อไม้เพื่อขาย ในปี พ.ศ. 2534 เพื่อสงวนรักษาไม้ไผ่ไว้ใช้สอยและมีการตรวจป่าไม้เมื่อได้ข่าวหรือพบร่องรอยการลักลอบตัดไม้

มนไท ประมุขจักโก (2538) อ้างถึงแนวคิดของเปรมชัย สุวพงษ์ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-7 ดังนี้

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 (2504-2519) เป็นการให้ทรัพยากรป่าไม้อย่างเต็มที่ แบบไม่ประหยัดและไม่เน้นประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ พื้นที่ป่าไม้จึงลดลงอย่างรวดเร็ว

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4-5 (2520-2529) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ให้ความสำคัญกับปัญหาการบุกรุกทำลายป่าและแนวทางแก้ไข เริ่มมีการให้ความสำคัญในแง่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย แต่พื้นที่ป่าไม้ก็ยังลดลงอีก ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ในปี พ.ศ. 2538 กำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นระบบยิ่งขึ้น อัตราการบุกรุกทำลายป่าลดลง แต่ยังสูงอยู่ เนื่องจากการไม่มีการสร้างความรู้สึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้แก่ประชาชน และองค์กรในท้องถิ่นได้เท่าที่ควร เพราะขาดความเข้าใจในวัตถุประสงค์

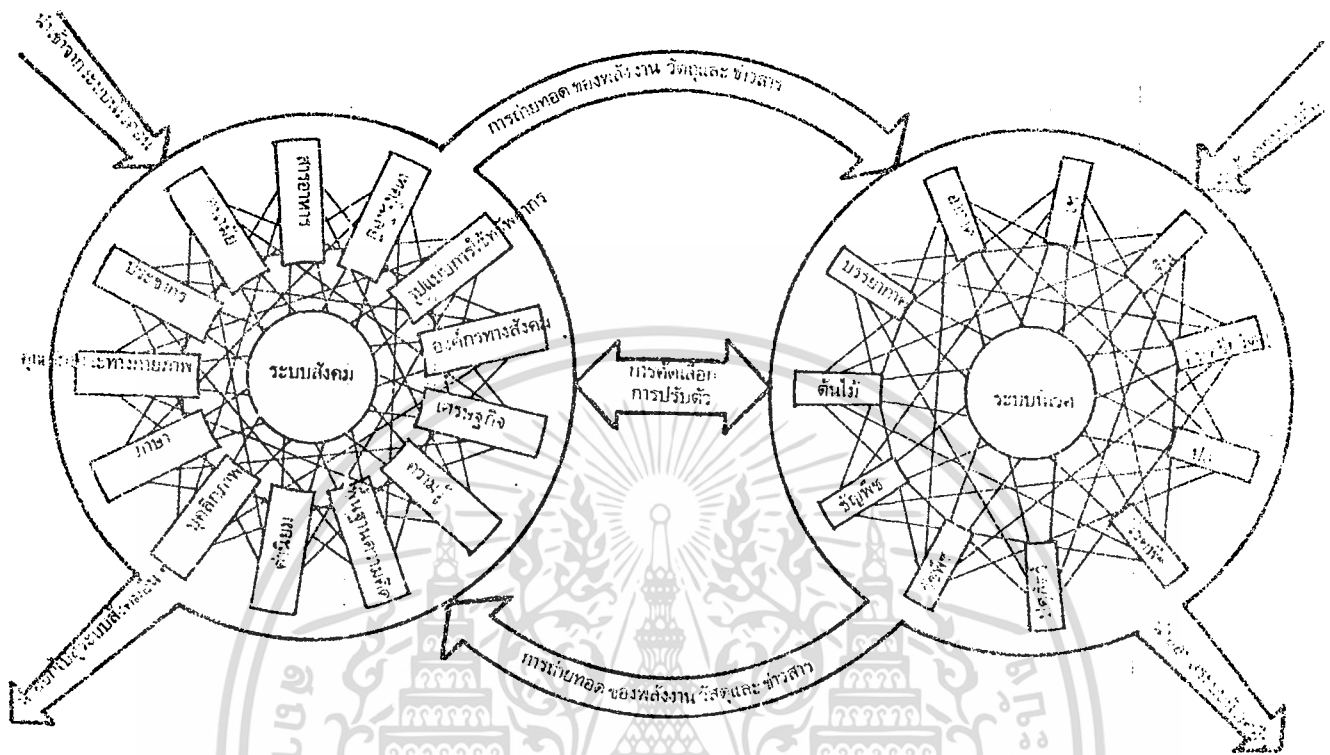
ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6-7 (2530-2534) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ได้มีการประสานแผนและประสานการปฏิบัติ มีการรวบรวมการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ ที่ดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยู่ในแผนเดียวกันเป็นลักษณะการผสมผสาน ตลอดจนมีการสนับสนุนให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามีส่วนร่วม ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 กำหนดเป้าหมายการยกระดับการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้มากกว่าคือ "ตั้งอนุรักษ์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ให้ได้ร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ"

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. แนวคิดในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า

จากแนวความคิดของ สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536 : 12) กล่าวว่า ป่าไม้กับชุมชนนั้นก็มีความสัมพันธ์กันตลอดเพราะได้กล่าวแล้วว่า มนุษย์เรากับป่าไม้นั้นมีความผูกพันกันมาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายไป โดยเฉพาะในด้านปัจจัยสี่อันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เรา จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้นความผูกพันของมนุษย์กับป่าไม้นั้นจึงมีมาอยู่ตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน แต่ป่าไม้นั้นจะมีพื้นที่และจำนวนจำกัดและนับวันก็จะถูกมนุษย์บุกรุกทำลายลงเรื่อยๆ ไป ซึ่งสาเหตุนั้นก็มิใช่มีอยู่มากมายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพื้นที่ทำกิน ซึ่งจะมีปัญหามากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอยู่ทุกวันและปัญหาหลักอันหนึ่งที่เรามักจะมองข้ามไปนั่นคือ การที่ราษฎรไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชาติ ทำให้ราษฎรเกิดความเข้าใจว่าตนเองไม่ใช่เจ้าของป่าไม้ ดังนั้นนอกจากจะไม่ช่วยดูแลรักษาแล้ว ก็จ้องที่จะลักขโมยและบุกรุกทำลายตลอดเวลา จะทำอย่างไรให้ราษฎรได้เกิดความรู้ความเข้าใจว่าตนเองก็มีส่วนร่วม มีส่วนเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ที่ตนเองมีความผูกพันร่วมกับชุมชนมาโดยตลอด แนวทางที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ก็คือ ป่าชุมชนหรือ Community Forestry นั่นเองที่จะสามารถทำให้ราษฎรในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้ให้เป็นสมบัติของชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนตลอดไป

โกมล แพรกทอง (2528: 12-13) อ้างถึงแนวความคิดของแรมโบ ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ โดยพิจารณาว่า สังคมมนุษย์และสังคมพืชเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งสองสังคมมีองค์ประกอบ มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน ซึ่งอาจเป็นการส่งเสริมและการทำลายซึ่งกันและกัน การพิจารณาถึงการอยู่ร่วมกันทั้งสองสังคมจะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นของการจัดการป่าไม้ชุมชน เพื่อให้สังคมป่าและสังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและระบบนิเวศ
 ที่มา : โกมล แพรกทอง. (2528)

และได้อ้างอิงแนวความคิดที่น่าเสนอโดย FAO ซึ่งมุ่งเน้นการนำความรู้ด้านการป่าไม้เข้าไปใช้ในการพัฒนาชนบท โดยมีสมมติฐานว่า ชนบทเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ ชุมชนได้พึ่งพิงป่าไม้ในด้านต่างๆ เป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดังนั้น จึงมีแนวความคิดที่จะใช้ป่าเป็นฐานเพื่อรองรับความเป็นอยู่ในระดับความเป็นอยู่ที่พออยู่พอกิน ในด้านอาหาร ยารักษาโรค ไม้ใช้สอย แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ป่าไม้จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบท และจากสภาพของการใช้ประโยชน์จากป่ามานาน ได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาของประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าไม้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. พระราชบัญญัติป่าชุมชน

แนวความคิดของร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับประชาชนของสยามล ไกยูรวงศ์และ กฤษฏา บุญชัย (2540) อยู่บนพื้นฐานสำคัญที่ว่า "คนอยู่ร่วมกับป่าได้" ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์หรือนอกเขตป่าอนุรักษ์ และชุมชนมีศักยภาพและภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้นร่างกฎหมายป่าชุมชนจะต้องรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีหลักการดังต่อไปนี้

1) ปกป้องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยให้สิทธิแก่ชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน

2) รับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร (ดิน-น้ำ-ป่า) และทรัพยากรใต้ดินในพื้นที่ป่าชุมชน

3) รับรองความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

4) กระจายอำนาจให้แก่ชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

5) บทบาทของรัฐส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

ผลการประชาพิจารณ์ในวันที่ 15, 22 และ 30 พฤษภาคม 2540 ที่ทำเนียบรัฐบาล คณะกรรมการประชาพิจารณ์ได้มีข้อสรุปว่า

1.ไม่ควรอนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ เว้นแต่พิสูจน์ได้ว่าชุมชนอยู่อาศัยมาก่อน โดยใช้หลักฐานคือภาพถ่ายทางอากาศปี 2536 เป็นเครื่องพิสูจน์ ซึ่งผลสรุปข้อนี้ก็ตรงกับเนื้อหาในร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนที่มีอยู่

2.ให้แบ่งประเภทการจัดการป่าชุมชนออกเป็น 2 ประเภท คือ

-ป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ ซึ่งต้องเข้มงวดเรื่องการค้าเนกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การเก็บของป่า ล่าสัตว์ ตัดไม้ ซึ่งหลักการของการจัดการป่าชุมชนประเภทนี้ มุ่งหวังให้ใช้ประโยชน์จากป่าทางอ้อมเป็นหลัก หากจะต้องใช้ประโยชน์ทางตรงก็ต้องเข้มงวดเป็นพิเศษ

-ป่าชุมชนทั่วไปในเขตป่าสงวน และพื้นที่อื่นๆ ซึ่งสามารถผ่อนคลายนโยบายได้หลายประเภทโดยไม่สูญเสียสภาพป่า

3.ในแง่การตรวจสอบ ให้จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนระดับชาติขึ้นมา เพื่อดูแลเรื่องนโยบายภาพรวม และตรวจสอบการดำเนินงานของคณะกรรมการระดับจังหวัดอีกชั้นหนึ่ง

สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536) ได้อ้างถึงกรมป่าไม้ว่า การจัดการป่าไม้ชุมชน คือการนำความรู้ทางด้านกรป่าไม้และด้านอื่นๆ เข้าไปจัดการทรัพยากรป่าไม้ (ป่าชุมชน) ที่ประชาชนท้องถิ่นได้ร่วมมือกันปลูกสร้างขึ้นมาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง [felt needs] ของชุมชนนั้น ในการจัดการป่าชุมชนจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบใหญ่ 4 ประการ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. คณะกรรมการ
2. การควบคุม
3. การจัดการผลประโยชน์ป่าชุมชน
4. การจัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้านด้านป่าไม้

จากบทความของนิรนามในทิศทางไท (2536) การที่จะทำให้ป่าชุมชนยั่งยืนได้ต้องอาศัยกลไกในการจัดการสามส่วน ได้แก่ มีนโยบายป่าชุมชนที่ชัดเจนที่กำหนด โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงทางสังคม มีองค์กรต่างๆ ทั้งองค์กรชาวบ้าน องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาครัฐบาล ที่มีเป้าหมายและทิศทางที่สอดคล้องกันในการทำให้ป่าชุมชนเกิด ถ้าองค์กรเอกชนไม่สนใจประเด็นนโยบายจะไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ เพราะเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลก็จะถูกทะเล่ยกอีก นอกจากนั้นแล้ว ทางด้านเทคนิค องค์กรต่างๆ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการ รู้ว่าสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตของชุมชนคืออะไร ทำอย่างไรจะให้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นคงอยู่ได้

โกมล แพรกทอง (2535 : 1-12) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนว่าสามารถพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของความคิด 4 ประการ คือ

1.แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ที่ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศ จึงมุ่งที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงระบบนิเวศโดยไม่มีการทำลาย

2.แนวความคิดของการพัฒนาชนบทที่เห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าชุมชนเป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่างๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม้ใช้สอย เป็นศูนย์รวมทางจิตใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การที่ชาวชนบทมีวิธีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ นับว่าเป็นความรู้และประสบการณ์พื้นบ้านที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็งเพื่อการพัฒนาชนบท ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาร่วมกับกิจกรรมอื่นๆ ในการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนในชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

3.แนวความคิดของการกระจายอำนาจ ที่เป็นแนวความคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่า จากที่เคยดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการดูแลรักษาร่วมกัน ให้สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้โดยตรงมากขึ้น และยังเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานภูมิภาค สามารถที่จะให้บริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. แนวความคิดทางการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ออกเงยได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น ป่าใช้สอย แหล่งชับน้ำ แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษาและควบคุมความสมดุลทางธรรมชาติระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสมป่าจะสามารถให้ประโยชน์หลายๆ อย่างต่อชุมชนที่อยู่ใกล้กับแหล่งป่าไม้

จากบทความของ ศรีสุวรรณ ครอบจร (2533: 10-11) ดังนั้น ความสำเร็จของการฟื้นฟูป่าในขอบเขตใหญ่ เช่น ในระดับภูมิภาคหรือระดับประเทศ จึงควรอยู่บนพื้นฐานความสำเร็จของการฟื้นฟูในขอบเขตที่ลดหลั่นลงมา ซึ่งในระบบเล็กๆ นี้เองที่ชาวบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญ... เท่าที่ผ่านมา การฟื้นฟูในระบบใหญ่ประสบความสำเร็จเป็นส่วนน้อย มิใช่เพียงเพราะนโยบายที่ละเอียดหรือไม่ให้ความสำคัญกับระบบย่อยเท่านั้น การมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่าป่าและชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กันมายาวนาน การปฏิบัติตามนโยบายจึงมีผลกีดกันและสร้างความเดือดร้อนในลักษณะต่างๆ ต่อชุมชน... ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดูแลรักษาป่ามีการจัดการที่เป็นระบบ มีแบบแผนและกฎเกณฑ์ที่ยุติธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากประสิทธิภาพในการจัดองค์กรในท้องถิ่น ยิ่งในชุมชนที่มีบทเรียนเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมหรือการทำลายทรัพยากร และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์จะพัฒนากลายเป็นจิตสำนึกและส่งผลให้การจัดองค์กรจะยิ่งมีพัฒนาการในแง่ประสิทธิภาพ และได้อ้างถึง FAO ว่าได้อธิบายแนวความคิดป่าชุมชนของตนไว้ว่า การจัดการป่าชุมชนจะรวมกิจกรรมการจัดการป่าใดๆ ก็ตามที่คนในท้องถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้อง กิจกรรมดังกล่าวอาจมีความหมายตั้งแต่การฟื้นฟูหรือพัฒนาสภาพป่าไม้พื้นที่ที่ขาดแคลนไม้และผลผลิตอื่นๆ จากป่า ไปจนถึงการปลูกไม้ยืนต้นในระดับไร่นา ป่าชุมชนอาจรวมเอาการแปรรูปผลผลิตจากป่าที่ดำเนินการโดยครอบครัว หรืออาจเป็นอุตสาหกรรมเล็กๆ ภายในชุมชน ป่าชุมชนจะไม่รวมถึงการจัดการป่าไม้เพื่ออุตสาหกรรมขนาดใหญ่ หรือการจัดการป่าใดๆ ก็ตามที่ก่อประโยชน์ต่อชุมชนเพียงแค่งานจ้างงาน เว้นเสียแต่ว่ากิจกรรมนั้นจะเป็นของชุมชนซึ่งให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนในรูปแบบอื่นๆ

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากกรณีศึกษาต่างๆ ในบทความของวิฑูรย์ ปัญญากุล (2535 : 34-35) นั้น พบว่าสาเหตุของการทำลายป่าต้นน้ำ ในเขตพื้นที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเจ้าหน้าที่ราชการมักกล่าวถึงเกิดขึ้นจากการทำไร่เลื่อนลอยและไร่หมุนเวียนของชาวไทยภูเขา แท้จริงแล้ว เกิดขึ้นจากนโยบายการให้สัมปทานทำไม้ของรัฐแก่บริษัทเอกชน และนโยบายส่งเสริมการขายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจของ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รัฐ ส่วนชาวไทยภูเขา ซึ่งมีเพียงไม่กี่กลุ่ม/เผ่า ที่ทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย/หมุนเวียน อีกทั้งยังมีจำนวนประชากรอยู่เพียงแค่ร้อยละ 10 ของประชากรในพื้นที่ป่าต้นน้ำ การกล่าวโทษชาวไทยภูเขาว่าเป็นผู้รับผิดชอบในการทำลายป่าต้นน้ำจึงเป็นการกล่าวหาที่บิดเบือนและไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ วิถีการผลิตดั้งเดิมของชุมชนชาวเขา เป็นวิถีการผลิตแบบยังชีพ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวและชุมชน ชาวเขาอาจบุกเบิกพื้นที่เขตป่าบ้าง แต่ก็ไม่พื้นที่บริเวณเล็กๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนชาวเขานั้น ก็เป็นวิถีที่พึ่งพิงกับธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่จึงมีกฎระเบียบและจารีตที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ต้นไม้และป่าต้นน้ำอยู่มากมาย และการอนุรักษ์ทรัพยากรสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น มักตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อการดำรงชีพ อาทิเช่น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากป่าเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย (ไม้ไผ่และไม้ยืนต้น ไม้เนื้อแข็ง) เป็นยาและอาหาร (พืชสมุนไพร พืชผัก เห็ด หน่อไม้ เนื้อสัตว์ และไม้พิน) เป็นแหล่งรายได้ (การเก็บผลิตภัณฑ์ของป่าเพื่อขาย หวาย ครั่ง และน้ำผึ้ง ตลอดจนการใช้พื้นที่ป่าเป็นที่เลี้ยงสัตว์) โดยแบบแผนในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ มักตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผีและเทวดา... ชาวบ้านจะต้องทำพิธีขออนุญาตจากผีอารักษ์ก่อนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจะต้องเป็นไปเพื่อการดำรงชีพของชาวบ้าน มิใช่เพื่อธุรกิจการค้า มิฉะนั้น ผีอารักษ์จะโกรธ และลงโทษให้เกิดมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ระบบความเชื่อดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนเป็นมาตรการที่สำคัญในการจำกัดขอบเขตการใช้ทรัพยากร ไม่ให้ฟุ่มเฟือย และ/หรือ มากเกินศักยภาพที่ระบบนิเวศจะรองรับได้ ซึ่งความเชื่อนี้เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพมากกว่ากฎหมายของรัฐที่ใช้ในการป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพราะด้วยความเชื่อดังกล่าว ชาวบ้านเกิดความยับยั้งชั่งใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ที่บ้านของชุมชนบ้านแม่หารคำหนึ่งว่า "ถึงแม้การกระทำนั้น จะไม่มีคนเห็น แต่ฟ้ามี ผีเห็น"

เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สันฐิตา กาญจนพันธุ์ ซึ่งอ้างโดยเบญจลักษณ์ ธรพร (2538 : 3, 4, 83) ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของการฟื้นฟูทรัพยากรนั้นก็ คือชาวบ้านในท้องถิ่นนั่นเอง ชาวบ้านมีความรู้ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยาของป่า น้ำ และดินเป็นอย่างดี บทสรุปของงานวิจัยนี้จึงอยู่ที่การอนุรักษ์หรือการพัฒนาชนบทจะสัมฤทธิ์ผลได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน การผลานให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยจึงจะประสบผลสำเร็จและสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรัตน์ วรางค์รัตน์ พบว่าชาวกะเลิงบ้านบัวมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมาก... นอกจากนี้ชาวกะเลิงยังมีพิธีกรรมความเชื่อที่เคร่งครัด มีการนับถือผีเป็นแนวปฏิบัติและเป็นสิ่งสำคัญของสังคม เช่น พิธีกรรมความเชื่อการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เลี้ยงผีแจ ผีตาแฮก ผีป่าผีภู ผีน้ำผีฟ้า ผีปู่ตา เป็นต้น นอกจากนี้สภาพนิเวศของชุมชนชาติพันธุ์กะเลิง บ้านบัวยังเต็มไปด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย... ป่ามีความสำคัญต่อชาวกะเลิงทุกด้าน เช่น เป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นโรงพยาบาล และเป็นแหล่งคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิต จากผลการศึกษา พบว่า ชุมชนชาวกะเลิงใช้ประโยชน์จากป่าอย่างคุ้มค่าและยาวนานกว่าชาวอีสานทั่วไป หมู่บ้านบัวตั้งประมาณ 200 กว่าปีแต่ป่าไม้ของชุมชนชาวกะเลิงก็ยังมีอยู่หนาแน่นและมีต้นไม้ใหญ่ขนาด 8-10 คนโอบอยู่หลายต้น มีสัตว์ป่าหลงเหลืออยู่มากมายหลายชนิด แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่า ชุมชนชาวกะเลิงใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่องของการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตร ใช้หาของป่า ล่าสัตว์และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเขามีวิธีการใช้เป็นที่เก็บไว้กินได้นาน เช่น วิธีการเก็บของป่า เก็บหวาย จะตัดยอดไม่ถอนรากถอนโคน การเก็บผักหวาน เก็บเอาเฉพาะยอดอ่อนไม่หักทั้งกิ่งลงมา การใช้ไม้ไผ่จะใช้เฉพาะไม้เนื้อหนึ่งคือไม้ปีที่ผ่านมาจะไม่ตัดทุกต้น จะเห็นว่าเป็นการกระทำที่เป็นไปอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ...

เตือนใจ ดีเทศน์ (2535: 13-14) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมอันสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ โดยยกตัวอย่างกะเหรี่ยงและลื้อ ว่าเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่เป็นร้อยๆ ปี ระบบการใช้ที่ดินเป็นการทำนาขั้นบันไดและการทำไร่หมุนเวียน ส่วนบางกลุ่มที่ถูกลองว่าทำลายป่า แต่ที่จริงแล้วก็มีระบบอนุรักษ์ เช่น ชาวอาข่าจะมีระบบตั้งถิ่นฐานที่กินพื้นที่รอบหมู่บ้านประมาณ 2-3 ม่อนดอยไว้เป็นป่าธรรมชาติทั้งหมดเพราะมีความเชื่อว่า ป่าธรรมชาติจะช่วยป้องกันไม่ให้สิ่งที่ชั่วร้ายเข้ามาในหมู่บ้าน และยังมีป่าต้นน้ำที่ใช้ในการทำพิธีกรรม มีป่าช้า ...สิ่งที่ชาวบ้านต้องการนอกเหนือจากภูมิปัญญาที่มีอยู่และจิตสำนึกที่ตั้งถิ่นฐานถาวรก็คือ ข้อมูลและกระบวนการเรียนรู้...

จากงานวิจัยของ ทองจันทร์ หอมเนตร (2538: 3-4) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระดับท้องถิ่น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับราษฎรที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจและรู้จักระบบทรัพยากรของตนดีพอ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ขณะเดียวกันก็ควรพัฒนาคุณธรรมและจิตสำนึกร่วมกันในการสงวนรักษาดูแลทรัพยากรของตนเพื่อเป้าหมายและผลประโยชน์ร่วมกัน ความสำคัญของกลุ่มหรือองค์กรท้องถิ่นต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้เหล่านี้ อาจจะถูกปรากฏออกมาในรูปของกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า การปลูกป่าชุมชนแบบอนุกรมวิธาน หรือมุ่งใช้สอยด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น ในด้านการจัดการมีความจำเป็นต้องอาศัยระบบวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้ามา มีบทบาทมากยิ่งขึ้น ในสภาพความเป็นจริงการดำเนินงานหรือการจัดการทรัพยากรขององค์กรเหล่านี้ มักจะมีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดแตกต่างกันไป สาเหตุประการหนึ่งเกิดจาก "การจัดองค์กรภายในชุมชน" ไม่มีความเหมาะสมโดยข้อขัดข้องของการจัดองค์กรดังกล่าวอาจจะไม่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ความเป็นมาของกลุ่ม คุณสมบัติของสมาชิก โครงสร้างหน้าที่การบริการ หรือการควบคุมกลุ่ม สิ่งเหล่านี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นี้มีผลทำให้องค์กรที่เข้ามาดำเนินการจัดการด้านทรัพยากรขาดความต่อเนื่องหรือหยุดชะงัก ... ถ้าหากจะพัฒนา และส่งเสริมกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้แล้ว ควรจะศึกษาถึงแนวทางในการจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่นระดับต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่ออธิบายกระบวนการพัฒนากลุ่มหรือองค์กร รูปแบบ ตลอดจนทั้งปัญหาอุปสรรคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่ม ทั้งในด้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม...

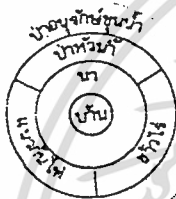
มีงานวิจัยที่สนับสนุนความคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ กุลวดี บุญภินันท์ (2540 : 26) ระบบการจัดการทรัพยากรดินและป่าไม้ของชาวบ้านสะเนฟองยังไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐ ซึ่งประกาศให้พื้นที่ป่าทุ่งใหญ่แคววอเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐโดยชอบด้วยกฎหมาย แนวคิดในเรื่องการดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกันของคนกับป่าก็ถูกปฏิเสธโดยรัฐเช่นกัน โดยนัยแห่งกฎหมาย ชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ที่จะอยู่อาศัยในเขตป่าอนุรักษ์ และกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นตัวการของการทำลายระบบนิเวศ สร้างผลกระทบต่อป่า และสัตว์ป่า ในขณะที่ความเป็นจริงแล้วชาวบ้านได้ดำรงชีวิตในพื้นที่ป่านี้มาหลายชั่วอายุคน และพัฒนาระบบการเกษตรแบบไร้หมุนเวียนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศของป่าฝนเขตร้อนขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็สามารถผลิตพืชผลทางการเกษตรหล่อเลี้ยงลูกหลานชาวกะเหรี่ยงมานานนับศตวรรษ แบบแผนการดำรงชีวิต และการผลิตได้รับการพัฒนาขึ้นตามกาลเวลาเพื่อควบคุมพฤติกรรมของชุมชนให้ไปในทิศทางเดียวกัน เบื้องหลังแบบแผนเหล่านี้คือ กฎเกณฑ์ต่างๆ ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อที่มีต่อจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติ พุทธศาสนา และวิญญาณของบรรพบุรุษ ในขณะเดียวกันประสบการณ์จากกระแสการพัฒนาจากภายนอกได้ส่งผลให้ชุมชนพัฒนากฎเกณฑ์ใหม่ๆ ของหมู่บ้านเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในอาณาบริเวณหมู่บ้านทั้งจากชาวบ้านเอง และบุคคลภายนอก การจัดการเช่นนี้สามารถควบคุมการตัดสินใจของชาวบ้านในการใช้ทรัพยากรมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาของชยันต์ วรรธนะภูติ (2533) พบว่าในภาคเหนือของประเทศไทยมีทั้งชุมชนพื้นราบ ชุมชนชาวเขาและชุมชนชาวอีสานที่อพยพเข้ามาอยู่ในภาคเหนือ ได้มีการอนุรักษ์ป่าไม้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเกิดจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและมีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชน ที่มีการผลิตทางการเกษตรซึ่งต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก โดยเฉพาะป่าไม้ในฐานะเป็นกลไกสำคัญในการ ควบคุมแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การศึกษาของอุไรวรรณ ตันกิมยง (2533) เกี่ยวกับ ความเข้มแข็งวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ที่บ้านอมลอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนชาวกะเหรี่ยงมีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเชิงอนุรักษ์ด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อทางวัฒนธรรม และการจัดการป่าไม้ของชาวกะเหรี่ยงมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ด้านคือ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต และตอบสนองของความต้องการทางวัฒนธรรม (ภาพที่ 2)

ชุมชนที่มีการทำงานมากกว่าการทำไร่
จะให้ความสำคัญต่อถาวรอนุรักษ์
ป่าชันน้ำบนขุนน้ำเป็นหลัก และป่าชันน้ำ
หวนบ้าง แต่ไม่เน้นระบบการป้องกัน
แนวกันไฟ

ชุมชนที่มีการทำไร่มากกว่าการทำนา
จะให้ความสำคัญต่อแนวกันไฟเป็นหลัก
พร้อมทั้งอนุรักษ์ป่าชันน้ำบนขุนน้ำและป่า
ชันน้ำหวนด้วย

ภาพที่ 2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
ที่มา: อุไรวรรณ ตันกิมยง. (2533)

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

ประชากร

กลุ่มประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แก่ ชาวปากกะญอ หมู่บ้านแม่คองซ้าย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้เวลาดำเนินงานตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 8 เดือน

เครื่องมือ

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ และงานวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

การรวบรวมข้อมูล จากเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่ศึกษา มาแล้ว

วิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้ข้อมูลจากการไปรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆแล้ว นำข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบในความสัมพันธ์ด้านต่างๆ คือ ด้านนิเวศวิทยา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ว่าเป็นทิศทางบวก ที่มีผลดีต่อทรัพยากรป่าไม้ หรือ ทิศทางลบ ที่ทำให้ป่าไม้ลดลง และเปรียบเทียบ กับผลงานวิจัยของผู้อื่นด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3 การดำเนินงานทำปัญหาพิเศษ

=====

ลำดับที่ การดำเนินงาน ก.ค. ส.ค. ก.ย. ต.ค. พ.ย. ธ.ค. ม.ค. ก.พ.

1. ศึกษา, เขียนโครงร่าง
 2. เก็บรวบรวมข้อมูล
 3. วิเคราะห์ข้อมูล
 4. สรุปผลและจัดทำรูป
- =====

งบประมาณ

ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชุมชนชาวปกากะญอ กรณีศึกษา หมู่บ้าน
แม่คงซ้าย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ใช้งบประมาณมีรายละเอียดดังนี้

1. ค่าถ่ายเอกสาร	500	บาท
2. ค่ากระดาษ	500	บาท
3. ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด	1000	บาท
รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น	2000	บาท

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 4

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ชาวปกากะญอ หมู่บ้านแม่คองซ้าย

อ้างอิงจากสุรพล ตาคำและคณะ (2541)เป็นรายงานผลการวิจัยเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพแลพระบบนิเวศในเขตป่าชุมชน ภาคเหนือตอนบน

ท่ามกลางทิวเขาสูงน้อยใหญ่ที่ตั้งเรียงรายเป็นแนวระดับชันชันของหุบเขาแถบอำเภอเชียงดาว จากถนนเส้นเชียงดาว-เมืองคอน ประมาณกิโลเมตรที่ 20 ทางฝั่งขวามือของถนนจะมีทางแยกเส้นเล็กๆ ที่ชาวบ้านใช้สัญจรไปมา ทางเดินเส้นเล็กๆ แคบๆ ลัดเลาะขึ้นลงไปตามไหล่เขาทอดตัวยาวไปยังหมู่บ้านแม่คองซ้าย มองจากเส้นทางเดินบริเวณสันเขา จะเห็นว่าสภาพบริเวณรอบๆ หมู่บ้านถูกล้อมรอบไปด้วยแนวป่าและลำห้วย บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่แถบนี้ซึ่งเห็นได้ชัดประวัติศาสตร์ตั้งถิ่นฐานของชุมชน

บ้านแม่คองซ้าย เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองคอน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีครัวเรือนทั้งหมด 22 ครัวเรือน ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของชนเผ่าลัวะมาก่อน โดยได้ทิ้งร่องรอยให้เห็น เช่น เครื่องปั้นดินเผา กล้องสูบบุหรี่ พระพุทธรูป และเศษถ้วยชาม เป็นต้น ภายหลังจากที่ชนเผ่าลัวะย้ายออกไป ชนเผ่ากะเหรี่ยงได้ย้ายเข้ามาแทนที่ โดยในช่วงแรกได้ย้ายเข้ามา 3 ครอบครัว หลังจากนั้นญาติๆ ได้ย้ายเข้ามาสมทบเพิ่มเติม แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่สูง มีที่ราบที่สามารถเบิกเป็นที่ทำกินได้น้อย ประกอบกับลักษณะนิสัยของชาวกะเหรี่ยงเองไม่ชอบทำการเพาะปลูกบนที่สูงอยู่แล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้ย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ในบริเวณใกล้เคียงแถบลุ่มน้ำคอง และลุ่มน้ำป้าม ได้แก่บ้านแม่ป่าเล่า บ้านห้วยบ้าน บ้านโป่งอาง บ้านออนโน และบางส่วนยังได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านนามน อำเภอเวียงแหง และบ้านเมืองน้อย ในเขตอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอเชียงดาว

แต่เดิมชาวบ้านที่นับถือพิธีเดิมทุกครัวเรือน การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี เป็นเรื่องปกติที่ทุกครัวเรือนจะต้องปฏิบัติ ฉะนั้นแบบแผนการดำเนินชีวิตจึงผูกติดอยู่กับความเชื่อเรื่องผีทั้งหมด ซึ่งมีทั้งผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีป่า ผีไร่ ซึ่งล้วนแต่เป็นผีที่ดีทั้งนั้น แต่เมื่อยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปชุมชนเข้าถึงมากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนได้มีการปรับตัวหันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ และได้มีการประยุกต์หลักคำสอนให้มีความสอดคล้องและไม่ขัดกับหลักการดำเนินชีวิตเดิมมากนัก ปัจจุบันชาวบ้านแม่คอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ซ้ายนับถือศาสนาพุทธ ประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาคริสต์ ประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ อีก 30 เปอร์เซ็นต์ ยังคงนับถือพิธีเดิมนั้นคือนับถือผีอยู่

จากหลักฐานบางอย่างและคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ พอจะสันนิษฐานได้ว่า บ้านแม่ คองซ้ายน่าจะตั้งอยู่ในบริเวณนี้มาเกือบสองร้อยกว่าปีแล้ว พ่อเฒ่าตะละกู มอซ้า อายุ 101 ปี ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปเมื่อต้นปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้านแม่คองซ้าย ได้เล่าว่า หมู่บ้านแม่คองซ้ายและหมู่บ้านใกล้เคียงในบริเวณนี้ เคยเป็นทางผ่านของทหารญี่ปุ่น ในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ในครั้งนั้นทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาระดมกำลังชาวบ้านไปช่วยขนเสบียงอาหาร ของกินของใช้ ครอบครัวยุวามีช้างก็ต้องเอาช้างไปช่วยขนเสบียงด้วย และในยุคของขุนสาราชายาเล่พติดกำลังเฟื่อง หมู่บ้านนี้ก็เคยเป็นทางผ่านของขบวนการค้ายาด้วย จะเห็นได้ว่าชุมชนถูกคนภายนอกเข้าถึงมาหลายสิบปีแล้ว ทำให้บางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนไปบ้าง เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย (ส่วนหนึ่งเกิดจากการบริจาคเสื้อผ้าที่ไม่ใช่เสื้อกันหนาวจากคนภายนอกด้วย) แต่ถึงแม้บางสิ่งจะเปลี่ยนไป แต่ในความเป็นตัวตนของคนปกากะญอที่มักน้อย รักสันโดษก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตาม ชาวบ้านที่นี้ยังคงเคารพกฎประเพณีที่เคยสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่น และจะยังคงรักษาและสืบทอดต่อไปยังลูกหลานสืบไป

การคมนาคม

หมู่บ้านแม่คองซ้ายตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขาสลับซับซ้อน ไม่มีทางรถเข้าถึง การติดต่อกับคนภายนอกจึงมีอยู่วิธีเดียว คือ เดินตามเส้นทางเดินเท้า ซึ่งมีอยู่ 3 เส้นทางด้วยกัน คือ เส้นทางน้ำ โดยลัดเลาะไปตามแม่น้ำแม่คอง ปลายทางที่หมู่บ้านแม่ป่าเส้า ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง อีกเส้นทางหนึ่ง คือ เส้นทางที่เดินลัดเลาะไปตามสันเขา ปลายทางที่ถนนเมืองเมืองคอง-เชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.3 ชั่วโมง เส้นทางที่ 3 ได้แก่ เส้นทางเดินเท้า (แต่มอเตอร์ไซด์สามารถวิ่งได้) เส้นทางลัดเลาะไปตามเชิงเขา ต้นทางที่บ้านแม่คองซ้าย ปลายทางที่ถนนเมืองคอง-เชียงใหม่

ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านแม่คองซ้าย ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 900-1,500 เมตร รทก. สภาพโดยทั่วไปของป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้ายถูกล้อมรอบด้วยดอยใหญ่ๆ 5 ลูกด้วยกัน คือ ดอยดอกคำ, ดอยธาตุ, ดอยยาว, ดอยผาแดงและดอยผาเยือก

ลักษณะภูมิอากาศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง สลับซับซ้อน และได้รับอิทธิพลจากดอยเชียงดาว เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ ทำให้ลักษณะดินฟ้าอากาศมีความหนาวเย็น อากาศจะหนาวเย็นตลอดฤดูหนาว ในฤดูฝนจะมีความชื้นมาก ในฤดูร้อนตอนกลางวันอากาศจะร้อนมาก เพราะเป็นพื้นที่อับลม และในช่วงกลางคืนอุณหภูมิจะลดลงและมีอากาศหนาวเย็น อุณหภูมิตลอดปีประมาณ 25.4 องศาเซลเซียส ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่อากาศค่อนข้างสบาย อุณหภูมิต่ำสุดจะอยู่ในช่วงเดือนมกราคม ประมาณ 3.7 องศาเซลเซียส

ลักษณะทางธรณีวิทยา

พื้นที่บ้านแม่คองซ้าย มีลักษณะโครงสร้างทางธรณีวิทยาเป็นหินปูน หินทรายปนกรวด และหินดินดานปนทราย ดินโดยทั่วไปเป็นสีแดงและค่อนข้างลึก มีปฏิกริยาเป็นกรด

การเข้ามาของหน่วยงานราชการ

ปี พ.ศ. 2496 เจ้าหน้าที่จากทางราชการ ได้เริ่มมาเก็บภาษีบำรุงท้องที่ ในส่วนที่เป็นที่นาและสวนเป็นครั้งแรก

ปี พ.ศ. 2507 เจ้าหน้าที่จากอำเภอเชียงดาว ได้เข้ามาสำรวจข้อมูลประชากร และได้ทำการออกบัตรประจำตัวประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้านให้กับชาวบ้านแม่คองซ้ายทุกครัวเรือน

ปี พ.ศ. 2512 ได้มีนายทุนพยายามที่จะเข้ามาสัมปทานไม้ในเขตหมู่บ้าน และมีการตีตราต้นไม้เสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ถูกชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วนคัดค้านไว้ ในที่สุดการทำไม้ก็ต้องยกเลิกไป ซึ่งในปัจจุบันยังสามารถพบหลักฐานการตีตราที่เป็นตัวเลข อยู่ที่ดินไม้ใหญ่ได้ทั่วไปในเขตป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้าย

ปี พ.ศ. 2521 กรมป่าไม้ได้ประกาศเขตป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้ายเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว โดยครอบคลุมอาณาเขตของหมู่บ้านแม่คองซ้าย และหมู่บ้านใกล้เคียงทั้งที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดนับเป็นเวลากว่า 16 ปีแล้วที่ชุมชนต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่มีบทลงโทษที่เด็ดขาดและชัดเจน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับชาวปกากะญอ

แบบแผนการผลิตและสภาพเศรษฐกิจของชุมชน

เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพิงป่าและทรัพยากรธรรมชาติสูง โดยการหาอาหารจะเป็นไปในแบบพอกินมือต่อมือเท่านั้น ไม่มีการหาเผื่อมือต่อไป “ถ้าข้างบ้านมีพริก ในไร่ข้าวมีฟัก ในสวนมีผัก ในนามีข้าว ในห้วยมีปลา ในป่ามีอาหาร จะหากินเมื่อไรก็ได้ไม่อดตาย ไม่จำเป็นต้องหามากักตุนเอาไว้”

การประกอบอาชีพแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. การเกษตรกรรม

- การทำนาปลูกข้าว ถือว่าเป็นอาชีพหลักของชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นของชาวนาดำ และมีการทำข้าวไร่เสริมผลผลิตที่ได้เพียงพอตลอดทั้งปี หัวใจสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดีคือ การคัดเลือกข้าวของชาวบ้านซึ่งชาวบ้านจะมีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่และให้ได้ผลผลิตที่สูงรสชาติอร่อยและหุงขึ้นหม้อ การคัดเลือกพันธุ์ที่มีการปฏิบัติกันคือ การแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างเพื่อนบ้าน รวมถึงการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านด้วย มีพันธุ์ข้าวหลายชนิดที่ชาวบ้านนำมาจากบ้านออน อ. เชียงดาว และบ้านแม่ชา แบทดอยอินทนนท์ อ.แม่แจ่ม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีภูมิอากาศใกล้เคียงกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนนี้ถือว่าเป็นการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์เพิ่มประสิทธิภาพของผลผลิต ตัวอย่างของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่บ้านแม่คองซ้าย เช่น

1. บือเปอะเหลอะ ปัจจุบันไม่มีคนปลูกแล้วเนื่องจากรสชาติไม่อร่อย
2. บือเนอมือ คล้ายข้าวหอมมะลิ ปัจจุบันไม่ปลูกแล้ว
3. บือสุกรา ปัจจุบันไม่มีคนปลูกแล้ว
4. บือกวา (ข้าวหม่น) เมล็ดคล้ายข้าวไร่พันธุ์บือทอลละ เป็นพันธุ์ที่นิยมปลูกกันมาก นำมาจากบ้านออนใน อ. เชียงดาว
5. บือกวาบอ เมล็ดกลมมีขน
6. บือควอ เมล็ดสีแดง เหมือนข้าวเหนียวแดง แต่เป็นข้าวเจ้า ปัจจุบันไม่ได้ปลูกแล้ว
7. บือแม่ชาทะ (พันธุ์จาก บ้านวัดจันทร์ และบ้านแม่ชา อ.แม่แจ่ม)
8. บือห่อชะคี
9. บืออีควา (ข้าวเหนียว)

- ไร่ข้าว ทำไร่หมุนเวียนทุกหลังคาเรือนอย่างน้อยครึ่งไร่จนละ 1 แปลง แปลงละประมาณ 2-5 ไร่ ผลผลิตที่ได้อยู่ระหว่าง 20-30 ถัง/ไร่ ไร่หมุนเวียนนี้มีรอบหมุน 3 ปี ซึ่งลดลงจากเดิม 7 ปี (สาเหตุเนื่องจากถูกจำกัดพื้นที่จากเจ้าหน้าที่รัฐ) โดยการทำข้าวไร่จะปลูกเฉพาะบริเวณเชิงดอยที่มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณมีไม้ไผ่ขึ้นผสม ซึ่งเป็นป่าพื้นดงง่าย การหมุนเวียนพื้นที่ปลูกข้าวไร่ของชาวบ้านจะ

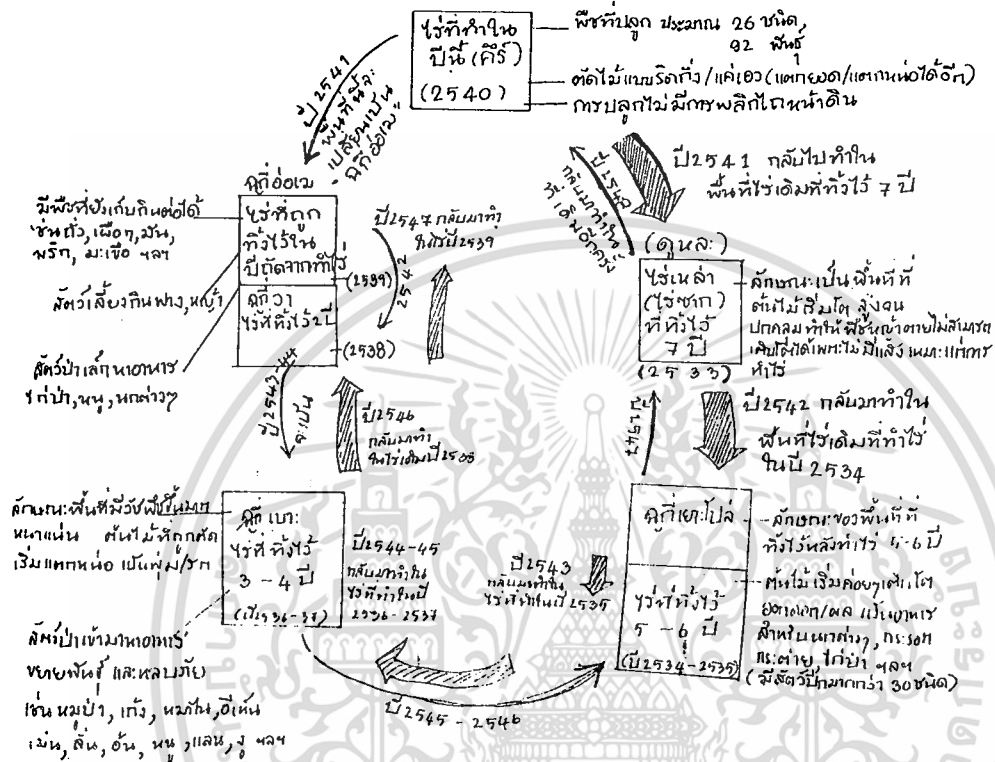
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ช่วยรักษาระดับของผลผลิตไม่ให้ลดลง เนื่องจากคุณภาพดินเสื่อมเพราะการปลูกซ้ำที่ การทำไร่หมุนเวียนของชาวบ้านเป็นผลมาจากข้อจำกัดทางกายภาพ มิใช่เกิดจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวบ้าน ดังที่เข้าใจกัน การทำไร่หมุนเวียนจึงเป็นวัฒนธรรมการทำกินที่ช่วยให้ชาวบ้านยังชีพได้ในเขตที่ราบที่มีพื้นที่ราบจำกัด พันธุ์ข้าวไร่ที่ยังมีการปลูกอยู่ ได้แก่

1. ปิ่นหน่อเสะ (เม็ดกลม ลาย มีขน) สายพันธุ์สืบต่อมาจากบรรพบุรุษ
2. ปิ่นทอละ (ข้าวโอบยาว) นำมาจากบ้านออนโน อ.เสียดาว เมล็ดยาว อร่อยหวาน
3. ปิ่นแซว (พันธุ์ข้าวไร่) เมล็ดเล็ก ปลูกไม่มากประมาณ 2-3 ราย
4. ปิ่นหม้อบอ (ข้าวหลวง) สีเหลืองแดง เมล็ดยาวเหลือง เป็นพันธุ์ดั้งเดิม
5. ข้าวเหนียว พันธุ์ข้าวไร่ เมล็ดเล็ก ไม่ค่อยมีคนปลูก
6. ปิ่นแค เม็ดกลม ลาย ปลูกบางรายเท่านั้น
7. ปิ่นขอมมี ลักษณะเหมือนข้าวเหนียวแดง
8. ปิ่นอิ้วพะไต่
9. ปิ่นอิ้ว (ข้าวเหนียวดำ)

ลักษณะทางธรรมชาติของไร่หมุนเวียน อ้างอิงจากรวบรวมลักษณะ อธิพิลโอฟาร์ (2541 : 22,27)

ชาวปกากะญอจะแยกพื้นที่ไร่หมุนเวียนตามลักษณะของพื้นที่ กล่าวคือพื้นที่ที่ทำไร่หรือกำลังทำการผลิตจะเรียกว่า "คี่ร์" พื้นที่ไร่ซากที่ถูกพักทิ้งการผลิตไว้ 1-2 ปี จะเรียกว่า "จกั๊ว" พื้นที่ไร่ซากที่ถูกพักทิ้งการผลิตไว้ 3-4 ปี เรียกว่า "จกั๊วปะ" พื้นที่ไร่ซากที่ถูกพักไว้ 5-6 ปี เรียกว่า "จกั๊วปะโปล" และพื้นที่ที่พักไว้ยาวนานกว่า 7 ปีขึ้นไปจะเรียกว่า "ดูหละ" ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แผนภาพลักษณะของไร่หมุนเวียนแต่ละช่วงปีประโยชน์ต่อการรักษาความสมดุล และความหลากหลายทางชีวภาพ

ที่มา : วราลักษณ์ อธิพิลโอฬาร. (2541)

- สวน ทุกครอบครัวจะมีสวนเป็นของตัวเองเพื่อปลูกพืชผักผลไม้ บางครอบครัวสวนจะอยู่ติดบ้าน บางครอบครัวสวนจะอยู่ข้างลำห้วย หรือสวนห้วยนา ภายในสวนจะปลูกพืชแบบผสมผสาน ใครอยากกินอะไรก็ปลูก มีทั้งอาหารคนและอาหารสัตว์เลี้ยง ซึ่งสวนใหญ่ภายในสวนจะประกอบไปด้วย พืชผักสวนครัว มะละกอ กัลยง มะม่วง ท้อ โดยเป็นการปลูกเพื่อยังชีพภายในครอบครัวเท่านั้น ไม่มีการขายผลผลิตแต่อย่างใด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- การเลี้ยงสัตว์ ประเภท วัว ควาย ไก่ และหมู โดยมีราคาในการซื้อขายโดยเฉลี่ยดังต่อไปนี้

ไก่ : ลูกไก่ขายตัวละ 10 บาท, ไก่โตตัวละ 50-60 บาท หรือขายกิโลกรัมละ 50 บาท

หมู : ลูกหมูตัวละ 100 บาท, ขนาดกลางตัวละ 300-500 บาท, ตัวใหญ่ 2,000-3,000 บาท

วัว-ควาย : ลูกควายตัวละ 1,000-1,500 บาท, รุ่นใหญ่ 3,000-10,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของสัตว์ที่ขาย ส่วนใหญ่ขายให้กับพ่อค้าชาวอีสานในหมู่บ้านใกล้เคียงและพ่อค้าคนเมือง

- การทำไร่ข้าวโพด ทำเป็นอาหารเลี้ยงหมู และไก่ ครึ่งเรือนละ 1-2 แปลง แปลงละ 1-2 ไร่

2. การเก็บหาของป่า เพื่อเป็นอาหารและสมุนไพร

ส่วนใหญ่จะเป็นประเภท เห็ด และหน่อไม้ นอกจากนี้ยังมี หนอนไม้ไผ่ (รถด่วน) หัวปลี และต้นกล้วย ไข่มัดแดง แยม ต่อ น้ำผึ้งและผักป่าประเภทต่างๆ ตามฤดูกาล ฤดูกาลที่ชาวบ้านนิยมเก็บหาของป่า ได้แก่ ฤดูแล้งในช่วงเดือน มีนาคม-พฤษภาคม เนื่องจากช่วงนี้ผลผลิตจากสวนและพืชผักในไร่ข้าวลดลง และชาวบ้านบอกว่าหน้าแล้งเป็นช่วงที่ของป่าชนิดต่างๆ ทั้งพืชและสัตว์มีรสชาติอร่อยกลมกล่อมกว่าหน้าฝนและหน้าหนาว และสังเกตได้ว่าชาวบ้านจะไม่ค่อยกินเนื้อสัตว์ป่า ส่วนใหญ่จะบริโภคปลาจากลำห้วยเพียงเท่านั้น นอกจากนี้หากมีไหนดินชาวบ้านต้องการกินเนื้อ ชาวบ้านก็จะฆ่าสัตว์เลี้ยงของตัวเอง เช่น หมู ไก่

การสำรวจเพื่อประเมินคุณค่าทางเศรษฐกิจของผลผลิตด้านอาหารและสมุนไพรจากป่าชุมชนบ้านแม่คงซ้าย พบว่า โดยเฉลี่ยชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะได้รับผลผลิตต่างๆ นี้ คิดเป็นเงินประมาณ 30,000 บาท/ครอบครัว/ปี หากคำนวณทั้งชุมชนจะได้ประมาณ 660,000 บาท/ปี/ชุมชน

3. อาชีพรับจ้างทั่วไป

ส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนคนหนุ่มสาวที่ออกไปทำงานรับจ้างในเมืองมีทั้ง เชียงใหม่ กรุงเทพฯ แต่ที่นิยมไปมากที่สุด คือ ที่ จ.นครราชสีมา การรับจ้างที่เชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะทำงานตามร้านอาหารและขายของหน้าร้าน รายได้เฉลี่ยเดือนละ 1,500-2,000 บาท ส่วนที่จังหวัดนครราชสีมาลักษณะงานเป็นกรรมกรทำถนน รายได้เดือนละ 2,700-3,000 บาท คนที่ออกไปทำงานจะเก็บเงินไว้และส่งให้ที่บ้าน 5-6 เดือน/ครั้ง แต่แต่ละครั้งจะอยู่ระหว่าง 4,000-8,000 บาทหรือมากกว่านั้นเล็กน้อย

สรุปรายได้ต่อครอบครัวโดยเฉลี่ยต่อปีอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาท/ปี ที่มาของรายได้คือการขายสัตว์เลี้ยง และสมาชิกในครอบครัวออกไปรับจ้างภายนอก ภายในหมู่บ้านไม่มีการซื้อขายของป่า ผลผลิตจากป่าเป็นไปเพื่อการยังชีพเพียงเท่านั้น ส่วนรายจ่ายโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวจะอยู่ระหว่างเดือนละ 200-300 บาทเป็นอย่างสูง ในแต่ละวันชาวบ้านแทบไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินสดเลย ยกเว้นวันไหนที่มีธุระต้องลงมายังตัวอำเภอเชียงดาวเท่านั้น ที่ชาวบ้านจะถือโอกาสซื้อข้าวของเครื่องใช้มากเป็นพิเศษซึ่งจะมีนานๆ ครั้ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชาวปกากะญอ ดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก จึงจำเป็นต้องรักษา ทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ เห็นได้จากการประเมินคุณค่าทางเศรษฐกิจในการเก็บหา ของป่า เพื่อเป็นอาหารและสมุนไพร คิดเป็นเงินประมาณ 30,000 บาท/ครอบครัว/ปี เปรียบเทียบกับ รายได้ที่เป็นตัวเงินที่ได้รับจากการขายสัตว์เลี้ยง หรือการรับจ้างทั่วไป ซึ่งอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาท/ปี ซึ่งน้อยกว่ามาก และการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นแบบเพื่อยังชีพเท่านั้น ของป่าที่หาได้จะ ไม่นำมาขาย และการเก็บของป่า เช่น การเก็บหน่อของไม้ไผ่ ต้องมีการเหลือส่วนที่จะสามารถเจริญ เติบโตได้ และเก็บของป่ามาบริโภคตามฤดูกาล การเลือกชนิดของป่าที่ทำไร่หมุนเวียน ชาวปกากะญอ จะเลือกป่าเบญจพรรณที่มีไม้ไผ่ขึ้นปะปน เพราะเป็นป่าที่ฟื้นตัวง่าย ซึ่งเป็นการลดผลผลิตของ บรรพบุรุษของชุมชน ที่สามารถเลือกพื้นที่ที่ให้ประโยชน์สูงสุดสอดคล้องกับงานวิจัยและแนวคิดของ คนดอย (2534), วิฑูรย์ บัญญากุล (2535) และสัจจิตา กาญจนพันธ์ ซึ่งอ้างโดยเบญจลักษณ์ ธรภาพ (2538) ซึ่งมีแนวคิดในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวเขา ในการดำรงชีวิต ซึ่งมีการดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ไว้เป็นอย่างดี

ระบบนิเวศน์

- ทรัพยากรป่าไม้

บ้านแม่คองซ้ายมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนเป็นแนวยาวล้อมรอบหมู่บ้าน สภาพป่าบนยอดเขาเป็นป่าสนเขา มีต้นสนขึ้นเป็นกลุ่มไม้เด่นในบริเวณนี้ ได้แก่ ไม้ตระกูลสนและไม้ ตระกูลก่อ บริเวณไหล่เขาหรือยอดเขาที่ไม่สูงมากนัก มีสภาพเป็นป่าเต็งรัง ประกอบไปด้วย ไม้เต็ง ไม้ รัง ไม้เปา ไม้แงะ ไม้พลวง ต่ำลงมาเป็นป่าเบญจพรรณมีไม้ไผ่ขึ้นปะปน ซึ่งเป็นไม้ขางนวลและไม้ไร่ นอกจากนี่ยังมีไม้รัก ไม้ชะยอม ไม้สมปิต ไม้ไคร้ ไม้เตือและไม้พุ่มอื่นๆ ขึ้นปะปน ต่ำลงมาในบริเวณ หุบเขาเป็นป่าดิบแล้งริมห้วย ลำห้วยมีน้ำไหลตลอดทั้งปี

สำหรับแนวเขตที่ชาวบ้านแบ่งไว้เป็นป่าอนุรักษ์ ส่วนใหญ่จะเป็นป่าดิบแล้ง และป่าสนเขาใน บริเวณสันเขารวมทั้งดอยที่ไกลชุมชนออกไปอีกทุกดอย ส่วนแนวเขตป่าชุมชนใช้สอยส่วนใหญ่จะเป็น บริเวณที่ใกล้หมู่บ้านและมีต้นไม้ที่ชาวบ้านได้ใช้สอยอยู่เป็นประจำ เช่น ป่าเต็งรัง ป่าไผ่ ป่าเบญจ พรรณและป่ารอยต่อระหว่างป่าสนเขาและป่าเต็งรังที่ไม่ขึ้นในที่สูงมากนัก

บริเวณริมห้วย จะมีที่ราบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งชุมชนดัดแปลงเป็นนาขั้นบันได ส่วนพื้นที่สูง ขึ้นไปบางส่วนที่มีสภาพดินดี ชาวบ้านก็จะใช้ปลูกข้าวไร่โดยใช้ระบบไร่หมุนเวียน ซึ่งมีรอบหมุนเวียน ประมาณ 3-5 ปี พื้นที่นี้มีลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ คือมีความหลากหลายของชนิดป่าสูงมากถึง 6 ประเภท ได้แก่ ป่าดิบริมห้วย ป่าไผ่ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง และป่าสนเขา ลักษณะเช่นนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ขึ้นอย่างมากมาย นอกจากนี้ยังมีลำห้วยตัดผ่านชุมชนหลายสาย ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำสูงมาก นับเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของทั้งชาวบ้าน สัตว์ป่า สัตว์น้ำและนก

จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูง มีที่ราบน้อย ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่คงซ้ายต้องปรับตัวเองให้อยู่ในสภาพดังกล่าวได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติรอบข้างจึงค่อนข้างละเอียดอ่อนและผูกพันแน่นแฟ้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจึงเต็มไปด้วยภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ พิสูจน์ ลองผิดลองถูกของคนรุ่นก่อน พื้นที่ป่าจึงถูกแบ่งแยกตามลักษณะการใช้ประโยชน์อย่างกลมกลืนตามสภาพของพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ พื้นที่บ้านแม่คงซ้ายแบ่งออกได้ 4 ส่วน ดังนี้ คือ

1. พื้นที่ตั้งหมู่บ้าน เป็นไหล่เขาบริเวณสลับห้วยแม่คงซ้าย, คงขวา
 2. พื้นที่ทำกิน เป็นพื้นที่ริมลำห้วยสายต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านทำเป็นนาขั้นบันได และมีพื้นที่ไร่มวนเวียนรวมอยู่ด้วย รวมพื้นที่ทำกินทั้งหมดประมาณ 358 ไร่
 3. พื้นที่ป่าชุมชนใช้สอย เป็นพื้นที่ป่าใกล้หมู่บ้านที่ไม่ได้ใช้ทำนาหรือทำไร่ ชุมชนได้ใช้พื้นที่นี้เพื่อเป็นแหล่งอาหาร แหล่งไม้ใช้สอย และอื่นๆ รวมพื้นที่ประมาณ 4,020 ไร่
 4. พื้นที่ป่าชุมชนอนุรักษ์ เป็นบริเวณที่ป่าสมบูรณ์ ดอยลูกที่อยู่ใกล้ชุมชน ยอดเขาที่เป็นต้นกำเนิดของลำห้วย รวมถึงพื้นที่ป่าตามความเชื่อและป่าพิธีกรรมที่แทรกอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชนใช้สอย ใกล้บ้านต่างๆ ซึ่งชุมชนจะเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ห้ามตัดฟันไม้อย่างเด็ดขาด มีพื้นที่รวมประมาณ 6,125 ไร่
- ทรัพยากรน้ำ

ลำห้วยแม่คงซ้าย แม่คงขวา และน้ำแม่คง ถือได้ว่าเป็นลำห้วยที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทั้งปริมาณน้ำ ปริมาณสัตว์น้ำและพืชผักริมห้วย ในช่วงหน้าฝนประมาณเดือนมิถุนายน ไปจนถึงเดือนตุลาคม น้ำที่ไหลลงมาจากดอยยังคงใสไม่มีตะกอนแดงหรือขุ่นข้นแต่อย่างใด ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ระบบการเพาะปลูกของชาวบ้านที่นี่ไม่ได้มีผลทำให้เกิดการพังทลายของหน้าดินเลย เพราะที่นี่มีรูปแบบการผลิตหลัก 2 รูปแบบคือ นาดำและไร่ข้าว ซึ่งไร่ข้าวจะใช้วิธีไม่ไผ่แทงดินแล้วหยอดเมล็ดโดยไม่มีการไถเปิดหน้าดิน ในช่วงของการออกจนถึงช่วงเจริญเติบโต ในไร่จะมีพืชคลุมดินอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งปริมาณของสัตว์น้ำยังสามารถบ่งบอกได้ว่า ป่าต้นน้ำของที่นี่ได้ถูกรักษาไว้ได้ดีเพียงใดการรักษาและปกป้องพันธุ์สัตว์น้ำ

คำกล่าวที่ว่า “ได้กินจากปากก็ต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำก็ต้องรักษาป่า” เป็นคำสอนที่ยังแทรกซึมอยู่ในจิตใต้สำนึกของชาวบ้านในแม่คงซ้ายทุกคน คือเมื่อมีการใช้ประโยชน์ก็จะต้องมีการรักษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งระบบแบบนี้ผูกติดอยู่กับวัฒนธรรมความเชื่อและค่านิยมของชุมชน ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของทั้งชุมชนและทรัพยากร โดยการรักษาและปกป้องจะแทรกอยู่ภายในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งดำเนินไปอย่างปกติและปฏิบัติไปตามความเคยชิน เช่น การไม่จับลูกปลามากิน, การปล่อยให้ลูกปลาในนาเจริญเติบโต ว่ายกปลาลงลำห้วย และชาวบ้านยังมีการระแวดระวัง คอยดูแลไม่ให้คนภายนอกเข้ามากระทำการอันจะก่อให้เกิดผลเสียหายนกับลำห้วยและสัตว์น้ำ

ปัจจุบันชาวบ้านแม่คองซ้ายได้ร่วมกันกำหนดเขตรักษาพันธุ์ปลาขึ้นในบริเวณลำห้วยแม่คองเป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร บริเวณดังกล่าวเป็นช่วงที่มีร่องน้ำลึกและมีวังปลาอยู่เกือบ 10 จุด และชาวบ้านยังได้ศึกษาถึงชนิด ประเภทและวงจรชีวิตของปลาแต่ละประเภทในลำห้วย ทำให้ชาวบ้านกำหนดได้ว่า จะจับปลาแต่ละชนิดได้ในปริมาณเท่าไร และอย่างไร ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

- ทรัพยากรสัตว์ป่า

เนื่องจากป่าชุมชนประกอบด้วยสภาพป่าหลายประเภท ทั้งป่าดิบชื้น ป่าเบญจพรรณ ป่าไผ่ ป่าเต็ง-รัง ป่าสนเขา รวมทั้งพื้นที่ไร่เหล่า และที่นาของชุมชนดั้งเดิมนี้เอง จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์นานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์ป่าจำพวกนกที่มีความหลากหลายสูง นกหลายชนิดเป็นนกที่หายากไม่พบเห็นบ่อยนัก หลายชนิดเป็นตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นความสมบูรณ์ของป่าแต่ละประเภทและสายน้ำลำธาร เช่น นกกางเขนน้ำเป็นตัวบอกความสมบูรณ์ของลำธารและคุณภาพของน้ำ ความสมบูรณ์ของป่าดิบชื้น นกหัวขวานจะบอกถึงความสมบูรณ์ของป่าเต็ง-รัง และป่าเบญจพรรณ หรือนกเงือกจะเป็นตัวบอกถึงความสมบูรณ์ของป่าดิบเขา เป็นต้น จากสภาพป่าและพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ทำให้ชนิดของสัตว์ป่าอื่นๆ หลากหลายตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะสัตว์ป่าแต่ละชนิดจะหาอาหารและต้องการแหล่งที่อยู่อาศัยในป่าที่ต่างกัน สัตว์ป่าบางชนิดจำเป็นต้องหาอาหารและที่อยู่อาศัยในป่าชั้นสอง (Secondary forest) ได้แก่ ไร่เหล่า บางชนิดอาศัยหาอาหารในป่าเต็งรัง บางชนิดอยู่ได้เฉพาะป่าสนเขา พื้นที่ป่าบ้านแม่คองซ้ายจึงเป็นที่อยู่อาศัยและหากินของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะสัตว์ป่าจำพวกนกที่พบเห็นได้ง่าย จากการสำรวจพื้นที่พบว่าผืนป่าที่นี้เป็นแหล่งอาศัยของนกที่สมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย แม้แต่บริเวณหมู่บ้านก็สามารถพบเห็นนกจำนวนมาก เช่น นกปรอท เหลืองหัวจุก, นกขมิ้นแดง, นกเอี้ยงดำ, นกกางเขนน้ำหลังเทา เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะบริเวณหมู่บ้านยังมีต้นไม้อยู่ทั่วไป มีต้นไทรที่นกหลายชนิดกินเมล็ดเป็นอาหาร ป่าริมลำธารใกล้หมู่บ้านก็ถูกรักษาไว้อย่างดี ทำให้มีความร่มรื่นสมบูรณ์ เหมาะที่จะเป็นที่อยู่อาศัยและที่หากินของนกกริมน้ำ ป่าของบ้านแม่คองซ้ายยังคงเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเลี้ยงลูกด้วยนมอีกหลายชนิด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากนี้แล้วลำห้วยแม่คอง, แม่คองซ้ายและแม่คองขวา ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลาชนิดต่างๆ มากมาย ปรัชญาการณ์ที่เป็นสิ่งยืนยันถึงความอุดมสมบูรณ์ของปลาโดยตลอดก็คือการบริโภคปลาเป็นอาหารหลักของชุมชน ทุกวันในแต่ละครัวเรือนจะมีการบริโภคปลาเป็นอาหารอย่างน้อย 1 มื้อ นั่นก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าปลาในลำห้วยมีมากพอที่จะเลี้ยงผู้คนในหมู่บ้านมาโดยตลอด โดยที่ไม่ต้องพึ่งอาหารประเภทอื่นมากนัก จากการสำรวจพบว่ามีจำนวนปลา 17 ชนิด กุ้งอีก 2 ชนิด เขียดและกบ 11 ชนิด เต่าอีก 3 ชนิด จากปริมาณของสัตว์น้ำที่พบ บ่งบอกให้รู้ว่าลำห้วยของที่นี่ยังคงอุดมสมบูรณ์ทั้งปริมาณน้ำและปริมาณสัตว์

นอกจากนี้แล้วในปายังพบโป่งอีก 26 จุด ซึ่งเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่าที่นี่ยังคงมีจำนวนสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างชุกชุม โดยเฉพาะหมูป่ากับแก้งซึ่งมีปริมาณมาก และที่สำคัญที่นี่ยังมีเสี้ยนผา มีอาหารและผลไม้ป่าซึ่งเป็นอาหารของสัตว์อยู่เป็นจำนวนมาก

- ชนิดนกที่พบในพื้นที่ประเภทต่างๆ ของบ้านแม่คองซ้าย

เนื่องจากนกมีพฤติกรรมหารอาหาร การหลบหลีกภัย การหาแหล่งอาศัยที่ต่างกัน จึงจำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด ความหลากหลายของสภาพพื้นที่และชนิดป่าของบ้านแม่คองซ้าย ทำให้ชนิดของอาหารและที่อยู่อาศัยของนกมีความหลากหลายไปด้วย จึงได้แยกพื้นที่ของบ้านแม่คองซ้ายออกเป็น 7 ประเภท คือ

1. พื้นที่ตั้งบ้านเรือน
2. พื้นที่นาข้าว
3. พื้นที่ไร่หมุนเวียน
4. พื้นที่ลำห้วยและป่าดิบรมห้วย
5. พื้นที่ป่าเบญจพรรณ
6. พื้นที่ป่าเต็งรัง
7. พื้นที่ป่าสนเขา

ผลการสำรวจนกของบ้านแม่คองซ้ายเพื่อประเมินสภาพทางนิเวศของหมู่บ้าน ทำให้เราพบว่าป่าชุมชนของที่นี่เป็นแหล่งรวมพันธุ์นกเกือบ 200 ชนิด นอกจากนี้ยังมีนกที่หาได้ยากอีกหลายประเภทที่อาศัยอยู่ที่นี่ การสำรวจพบนกที่สำคัญและเป็นตัวบ่งชี้ความสมบูรณ์ทางนิเวศนี้ได้เป็นอย่างดี เช่น นกแก๊ก(ตระกูลนกเงือก) ไก่ฟ้า เขียว นกกางเขนน้ำและนกอื่นๆ อีกมากมาย

เมื่อสภาพป่าต้นน้ำลำธารอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรน้ำย่อมมีความสมบูรณ์ตามไปด้วย เห็นได้จากน้ำในแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน มีน้ำไหลตลอดปีและมีความสะอาด สามารถใช้บริโภคได้ จากการที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้สัตว์ป่าที่อยู่รอบหมู่บ้าน มีความชุกชุม สามารถพบเห็นได้ อาทิเช่น กวาง หมูป่า เป็นต้น และเนื่องจากพื้นที่ในการใช้สอยป่าไม้ถูกกำหนดแบ่งแยกชัดเจน มีเขตป่าชุมชนใช้สอยป่าชุมชนอนุรักษ์ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ชาวปกากะญอไม่ได้ไปรบกวนทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ จากการสังเกตผู้ศึกษาพบว่า การบริโภคของชาวปกากะญอ ไม่นิยมบริโภคสัตว์ป่า แต่บริโภคสัตว์เลี้ยงและปลากันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นชุมชนจึงสร้างแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาบริเวณต้นน้ำขึ้น เพื่อไม่ให้ปลาสูญพันธุ์ อีกทั้งการใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียน แล้วทิ้งไว้ให้ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เป็นพื้นที่ที่ให้ชีวิตแก่พืชพันธุ์ต่างๆ ที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในช่วงการทดแทนของระบบนิเวศป่าไม้ และยังสามารถเป็นแหล่งอาหาร ขยายพันธุ์สำหรับสัตว์ป่าอีกด้วย จะเห็นได้ว่าชาวปกากะญอต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติสูง ดังนั้นจึงมีการดูแลรักษาระบบนิเวศที่ชาวปกากะญออาศัยอยู่ ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ เช่นเดียวกับการศึกษาของชยันต์ วรรธนะภูติ (2533) กล่าวว่าชุมชนที่อาศัยอยู่ในทางภาคเหนือ จะพึ่งพิงธรรมชาติมาก จึงมีการดูแลรักษา ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และสิ่งแวดล้อมก็สมบูรณ์ตามไปด้วย

สังคม

- วัฒนธรรมและความเชื่อ

1. ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่ (ดังภาพที่ 4)

1.1 ต่าเดโตะ เป็นบริเวณกวดดอย ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นทางเดินของผี ชาวบ้านจะไม่เข้าไปทำการเพาะปลูกเลย เนื่องจากเกรงว่าผีจะโกรธและทำร้ายให้เจ็บป่วย ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 จุด ได้แก่ บริเวณดอยยาวและดอยสันบ้านห่าง

1.2 ต่าวีโด่ เป็นบริเวณป่าดงที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีผีเจ้าที่แรงมาก โนหมู่บ้านมีทั้งหมด 5 จุดด้วยกัน

1.3 ป่าหวนา เชื่อว่ามีผีนาอาศัยอยู่ ชาวบ้านจะรักษาและไม่ถางป่าบริเวณหวนาเป็นอันขาด

1.4 ป่าซุนห้วย เป็นบริเวณที่ชาวบ้านจะไม่เข้าไปยุ่งเป็นอันขาด เพราะถือว่าผีบริเวณนี้แรงมาก

1.5 ตาซัวโง่ เป็นป่าช้าเก่าของหมู่บ้านมีผีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ มีอยู่ 5 จุดด้วยกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ความเชื่อเรื่องป่าพิธีกรรม (ดังภาพที่ 4)

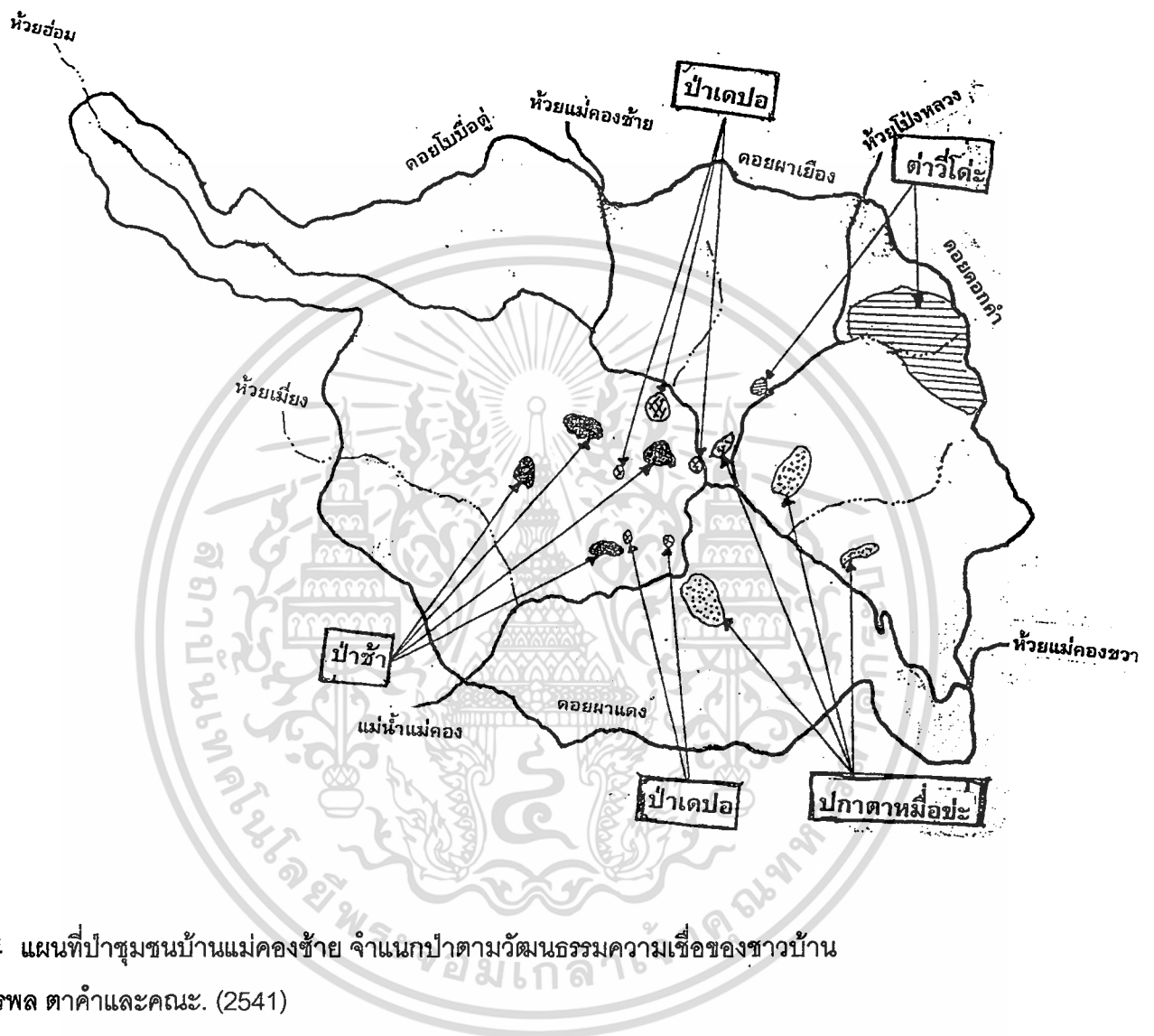
2.1 ป่าห้วยบ้านที่ใช้ประกอบพิธีกรรมขอฝน และประกอบพิธีกรรมขอขมาต่างๆ บริเวณนี้จะมีต้นมะม่วงป่าต้นใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่ามีผีอาศัยอยู่ ชาวบ้านจะรักษาป่าผืนนี้ไว้ห้ามใครเข้าไปแผ้วถางโดยเด็ดขาด

2.2 ป่าช้า(ป่าเฮ้ว) มีอยู่ด้วยกัน 3 จุด

2.3 ป่าเดปอ เป็นป่าที่ชาวบ้านนำสะดือของเด็กที่เกิดใหม่ ไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ที่ยังไม่มีคนอื่นแขวน โดยจะถือว่าต้นไม้ต้นนั้นเป็นที่รักษาขวัญเด็กคนนั้นไปจนตาย และคนอื่นในหมู่บ้านจะไม่ตัดฟันต้นไม้ต้นนั้นเลย มีอยู่ด้วยกัน 4 จุด

2.4 ป่าปาโล เป็นผืนป่าที่ชาวบ้านนำเสื้อผ้าเครื่องใช้ของคนที่ยาไปฝังไว้ ซึ่งจะไม่ใช่ป่าผืนเดียวกันกับป่าช้า การนำเสื้อผ้าไปฝังจะไปเฉพาะญาติผู้ใหญ่ 2-3 คนเท่านั้น ในหมู่บ้านมีอยู่ทั้งหมด 2 จุด

2.5 ห้วยผี บริเวณนี้มีต้นไทรขึ้น 4-5 ต้น ชาวบ้านจะนำศพเด็กที่ตายมาทิ้งไว้ที่นี่ เพราะเชื่อว่าต้นไทรมีน้ำนมเลี้ยงเด็ก บริเวณนี้ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ คนในหมู่บ้านจะไม่เดินผ่านเลย เนื่องจากเชื่อว่าวิญญาณผีเด็กแรงมาก ถ้าหญิงสาวเดินผ่านเมื่อแต่งงานตั้งท้องก็จะแท้งทุกครั้ง ทำให้ชาวบ้านไม่ยอมเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับป่าบริเวณนี้

ภาพที่ 4 แผนที่ป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้าย จำแนกป่าตามวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้าน
ที่มา : สุรพล ตาคำและคณะ. (2541)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการใช้ป่า

3.1 ลักษณะของไม้ที่ไม่นำมาใช้

- ไม้หางปลา คือไม้ที่แตกออกเป็น 2 กิ่งเท่าๆ กัน โดยเชื่อว่าคนในครอบครัวจะพุดจากกันไม่
รู้เรื่อง

- ไม้มีเถาวัลย์หรือกาฝากขึ้น ถ้านำมาสร้างบ้าน เชื่อว่าจะนำงูขึ้นบ้านตัวเอง
- ไม้ที่มีสองต้นขึ้นเสียดสีกัน เพราะจะทำให้ต้องทะเลาะกับเพื่อนบ้านบ่อยๆ
- ไม้ที่มีรังมดดำขึ้น เชื่อว่าต้นไม้ต้นนั้นมีเจ้าของแล้ว
- ไม้สามเส้า คือตรงปลายแตกออกเป็นสามกิ่งเท่าๆ กัน เชื่อว่าเป็นที่ตั้งหม้อของผีป่า
- ไม้ที่มีนกมาเจาะรู เชื่อว่าเจ้าของบ้านจะอยู่ไม่สบาย เพราะไปแย่งบ้านคนอื่นมา
- ไม้ที่อยู่ใกล้จอมปลวก เชื่อว่าปลวกจะมาทวงบ้านคืนโดยการขึ้นบ้าน
- ไม้ที่ตะวันเดินผ่างาม เชื่อว่าเป็นทางเดินของตะวัน ห้ามนำมาใช้

3.2 ชนิดของไม้ที่ไม่ใช้ ได้แก่ ไม้ใจโร ไม้แสดคอดี เคล่อเปอ(ประเภทต้นโพธิ์ ต้นไทร) เตอะกี

อ เจอโค เปอควิบรือ ฯลฯ ซึ่งไม้พวกนี้เป็นไม้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของคนตายแทบทั้งสิ้น

4. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ในการทำไร่ข้าว

ความเชื่อเกี่ยวข้องกับความฝัน ซึ่งถ้าเกิดฝันไม่ดีในช่วงที่กำลังถางที่ไร่ไม่เสร็จ ชาวบ้านก็จะ
ไม่เอาพื้นที่นั้น เนื่องจากเชื่อว่ามีคนมาเตือนในความฝันแล้ว

นอกเหนือจากความเชื่อเหล่านี้แล้วชุมชนยังมีนิทาน, เพลงอีตา, และคำสั่งสอนต่างๆ อีกมาก
มายที่ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง เพื่อปลูกจิตสำนึกในการดำรงอยู่อย่างสอดคล้อง
และสมดุลร่วมกับธรรมชาติรอบข้าง

- พัฒนาการขององค์กรชาวบ้าน ในการจัดการป่าชุมชน

ชาวบ้านมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย การปะทะสังสรรค์กับบุคคลภายนอกมีค่อนข้าง
น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพที่ตั้งของชุมชนอยู่กลางหุบเขา การเดินทางไป-มาค่อนข้างยากลำบาก
คนภายนอกจึงเข้าถึงชุมชนได้ยากมาก ปัญหาอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านจึงมีน้อย เนื่องจากชุม
ชนพึ่งตัวเองได้ภายใน และในขณะเดียวกันก็ถูกรบกวนจากภายนอกน้อย ชาวบ้านออกมาติดต่อกับ
ภายนอกเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ลงไปหาหมอ ซื้อของกินและของใช้ในเมือง ซึ่งกินนานๆ ครั้ง ในขณะที่
ชุมชนดำเนินไปอย่างสงบและร่มเย็นนั้น ปี พ.ศ 2512 ได้มีนายทุนพยายามที่จะเข้ามาสัมปทานป่าใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เขตหมู่บ้าน โดยมีการตีตราต้นไม้ไว้ แต่ได้ถูกชาวบ้าน ซึ่งนำโดย “ฮีโซ” (ผู้นำทางพิธีกรรม) และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ตัดค้ำไว้ ในที่สุดก็ยกเลิกไป

เหตุการณ์นี้นับว่าเป็นครั้งแรกที่ชาวบ้านรู้จักการรวมกลุ่ม เพื่อเจรจาต่อรองและพูดถึงมาตรการในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่ก็ยังไม่เป็นจริงจังมากนัก ปี พ.ศ. 2516 กรมป่าไม้ได้ประกาศให้ป่าแถบนี้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ และจุดหักเหที่สำคัญก็เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2519 เมื่อกรมป่าไม้โดยกองอนุรักษ์สัตว์ป่า ได้ส่งนักวิชาการป่าไม้เข้าไปทำการสำรวจสภาพป่า และในวันที่ 24 สิงหาคม 2521 ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกา กำหนดให้บริเวณป่าเชียงดาว ในท้องที่ตำบลเชียงดาว ตำบลแม่ระ ตำบลเมืองงาย ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว และตำบลเมืองงาย ในท้องที่อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ รวมพื้นที่ประมาณ 521 กิโลเมตร หรือประมาณ 325,625 ไร่ ให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านี้ มีผลครอบคลุมอาณาเขตของหมู่บ้านแม่คองซ้ายและหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้รับการจัดการมานาน โดยในขณะนั้นไม่ได้มีการพูดถึงมาตรการในการแก้ไขปัญหาเรื่องชุมชนในเขตป่าในระยะยาวแต่อย่างใด สิ่งที่เจ้าหน้าที่ทำมีเพียงการจำกัดและควบคุมไม่ให้ชาวบ้านขยายพื้นที่ทำกินออกไปและอนุโลมผ่อนผันให้ชาวบ้านอยู่ในเขตป่าได้ต่อเนื่องปีต่อปี วิถีชีวิตของชาวบ้านถูกอำนาจจากภายนอกควบคุมมากขึ้นเริ่มมีกฎกติกาที่ชาวบ้านไม่เคยชินมาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมากขึ้น แต่ชาวบ้านก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2536 ทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว มีแผนที่จะอพยพชาวบ้านแต่ละหย่อมบ้านในบริเวณใกล้เคียง ไปรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่และมีการเตรียมพื้นที่รองรับไว้ที่บ้านคนเมือง ตำบลเมืองคอง แต่ชาวบ้านไม่ยอมไป เนื่องจากเกรงว่าจะมีปัญหาในเรื่องของที่ทำกินกับเจ้าของพื้นที่เดิม จึงพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ปี พ.ศ. 2538 พระตีโยกาซึ่งมีพื้นเพเดิมอยู่ที่บ้านฮอนใน อำเภอเชียงดาว แต่มาแต่งงานกับคนบ้านแม่คองซ้าย ได้กลับไปยังหมู่บ้านและรับทราบว่ามีหมู่บ้านอีกกว่า 100 หมู่บ้านที่กำลังประสบกับปัญหาเช่นเดียวกัน และมีการรวมตัวกันในรูปแบบของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องและชอบธรรม พระตีโยกาจึงนำเรื่องมาแจ้งกับคนในหมู่บ้านเพื่อปรึกษาหารือ หลังจากนั้นชาวบ้านก็ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือและได้มีการวางรูปแบบการจัดการป่าอย่างเป็นรูปธรรมขึ้น โดยมีการร่างกฎระเบียบ ตั้งคณะกรรมการ จำแนกการใช้ประโยชน์จากป่า และมีคณะกรรมการขึ้นมาบริหารป่าชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ ปัจจุบันนอกจากชาวบ้านจะมีกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูป่า และลำห้วยแล้ว ส่วนหนึ่งชาวบ้านก็ยังคงติดต่อบริการงานและเป็นหมู่บ้านสมาชิกในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อร่วมกันเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาป่าอนุรักษ์ทับที่โดยด่วน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- การจัดการป่าชุมชน

ความคิดริเริ่มในการตั้งป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ เกิดจากสถานการณ์ความกดดันจากนโยบายการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ของรัฐ ถึงแม้ว่าแต่เดิมชาวบ้านก็มีกาจัดการโดยใช้กฎระเบียบประเพณีอยู่แล้ว แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านจำเป็นต้องร่างกฎเกณฑ์ที่เป็นรูปธรรมขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อใช้กับคนภายนอก และส่วนหนึ่งก็เพื่อให้คนภายนอกเกิดความไว้วางใจในตัวชาวบ้านด้วย ประกอบกับชาวบ้านเองก็ตระหนักถึงสถานการณ์ของทรัพยากร ที่นับวันจะลดน้อยลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะเรื่องของป่าไม้และสัตว์ป่า ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่มาจากคนภายนอกที่อยู่นอกกฎระเบียบและความเชื่อของชุมชน เช่น คนเมืองและชาวเขาเผ่าอื่น

ประเด็นหนึ่งที่สำคัญก็คือ การเพาะปลูกของชาวเขาเผ่าลีซอที่อยู่เหนือต้นน้ำขึ้นไป ได้สร้างผลกระทบให้แก่ ปริมาณน้ำ ป่าไม้ และสัตว์น้ำเป็นอันมาก ชาวบ้านจึงคิดว่าถ้ามีการประกาศเขตป่าชุมชนของหมู่บ้านอย่างเป็นทางการและทำขอบเขตที่ชัดเจนมากขึ้น บางทีคนภายนอกอาจจะไม่กล้าเข้ามาสร้างความสะดวกเสียเลย

การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านในปัจจุบัน ถูกแบ่งแยกการใช้ประโยชน์ไว้อย่างชัดเจน ขอบเขตของพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดจะถูกกำหนดจากสันดอยที่ขึ้นระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง และประเมินเอาจากศักยภาพในการดูแลรักษาได้อย่างทั่วถึงของชาวบ้าน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวล้วนแต่เป็นพื้นที่เดิมที่ชาวบ้านเคยดูแลรักษามาตั้งแต่อดีตทั้งสิ้น การจำแนกการใช้ประโยชน์ภายในนั้นจะถูกแบ่งออกเป็นดังนี้

- 1.เขตป่าชุมชนอนุรักษ์ ได้แก่ พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าตามความเชื่อ และป่าพิธีกรรมของชุมชน
- 2.เขตป่าชุมชนใช้สอย ได้แก่ พื้นที่ป่ารอบหมู่บ้าน และป่าใกล้ที่ทำกิน ส่วนใหญ่จะได้แก่ ป่าไผ่ ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ซึ่งมีทรัพยากรที่ชาวบ้านได้ใช้สอยอยู่เป็นประจำ เช่น ไม้พื้นพีชผักอาหาร ไม้ใช้สอยและยาสมุนไพร ฯลฯ
- 3.พื้นที่ทำกินตามการใช้ประโยชน์จริง คือ นา สวน และไร่หมุนเวียน

วัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชน

1. เพื่อรักษาป่าอันเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร
2. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้กับชาวบ้านและเยาวชนให้มีความรักและหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนต่อไป
3. เพื่ออนุรักษ์สัตว์ป่าไม่ให้สูญพันธุ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. เพื่อเก็บไว้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนาและความเชื่อ ตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เช่น ป่าเดบอ ป่าช้า ป่าปาโล เป็นต้น

5. เพื่อเป็นป่าใช้สอย แหล่งอาหารของคนในชุมชน เช่น ผัก เห็ด หน่อไม้ สมุนไพร ฟืน และไม้ใช้สอย ไม้สร้างบ้าน และเป็นทำเลียงสัตว์

กฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน

1. ห้ามบุคคลภายในและภายนอกหมู่บ้านล่าสัตว์ทุกชนิด ในเขตป่าอนุรักษ์ ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับตัวละ 500 บาท
2. ห้ามบุคคลภายในและภายนอกหมู่บ้านถางพื้นที่ทำกินในเขตป่าอนุรักษ์ ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับ และลงโทษตามกฎหมาย
3. ห้ามบุคคลภายในและภายนอกหมู่บ้านตัดต้นไม้ทุกชนิดในเขตป่าอนุรักษ์ ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับต้นละ 500 บาท
4. ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาตัดต้นไม้ทุกชนิดในเขตป่าชุมชน และพื้นที่รับผิดชอบของหมู่บ้าน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับต้นละ 1,000 บาท และจับส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ
5. ห้ามคนในหมู่บ้านตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าชุมชนเพื่อนำไปขาย ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับต้นละ 1,000 บาท
6. ห้ามบุคคลภายในและภายนอกหมู่บ้าน เข้ามาถางป่าเพื่อทำไร่ในเขตป่าชุมชน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับไร่ละ 1,000 บาท และยึดพื้นที่คืน
7. ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องตัดไม้เพื่อการใช้สอย ในเขตพื้นที่ป่าใช้สอย จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านทุกครั้ง
8. ทุกคนครบถ้วนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่างที่กำหนดไว้ ถ้ามีความจำเป็น ต้องแจ้งต่อคณะกรรมการให้ทราบทุกครั้ง
9. ห้ามบุคคลในหมู่บ้านขายที่ดินทำกินในเขตป่าชุมชนให้กับบุคคลภายนอก ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกยึดพื้นที่นั้นคืนเข้าสู่ส่วนกลาง เพื่อนำไปให้คนที่ไม่มีที่ดินทำกินเพียงพอต่อไป
10. ห้ามถางพื้นที่ทำกินในที่ลาดชันที่สูงเกินไป และไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับไร่ละ 500 บาท
11. ผู้ที่มีพื้นที่ทำกินแล้วไม่ได้ทำประโยชน์ในพื้นที่นั้นในระยะเวลา 3 ปี ให้คณะกรรมการหมู่บ้านยึดพื้นที่นั้นคืนเข้าสู่ส่วนกลาง และจัดสรรให้กับผู้ที่ไม่มียี่ดดินทำกินเพียงพอ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

12. การเผาไร้อ่างทำแนวกันไฟทุกครั้ง เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าป่า ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนให้คณะกรรมการดำเนินการ ดังนี้

ครั้งที่ 1 ตักเตือนและปรับ 100 บาท

ครั้งที่ 2 ตักเตือนและปรับ 200 บาท

ครั้งที่ 3 ตักเตือนและปรับ 300 บาท พร้อมกับแจ้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ต่อไป

13. ห้ามจุดไฟเผาป่าและให้ทุกคนรอบครัวร่วมกันดับไฟป่าทุกครั้งที่เกิดไฟไหม้ป่า แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นต้องแจ้งให้คณะกรรมการได้ทราบก่อนทุกครั้ง ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับ 100 บาท

14. ถ้ามีการใช้สารเคมีต่างๆ หลังจากฉีดพ่นสารเคมีทุกครั้ง ห้ามล้างถังหรือภาชนะบรรจุลงในห้วย ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับ 500 บาท

15. ให้ทำการฝังหรือเผาทำลายภาชนะบรรจุสารเคมี โดยฝังลึกอย่างน้อย 5 เมตร และห่างจากลำห้วยอย่างน้อย 20 เมตร ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับครั้งละ 500 บาท

16. ห้ามบุคคลภายในและภายนอกหมู่บ้านปลูกพืชเสพติดหรือซื้อขายยาเสพติดทุกชนิด ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน จับได้จะส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมายทันที

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้าย

1. นายบุญศรี มุขัย	ประธานกรรมการ
2. นายแก้ว คาคี	รองประธานกรรมการ 1
3. นายโยกา คละศรี	รองประธานกรรมการ 2
4. นายลิขิต ชัยศรี	กรรมการ
5. นายลีเลอะ มุขัย	กรรมการ
6. นายแดง มอซ่า	กรรมการ
7. นายบุญปั้น เลอโย	กรรมการ
8. นายแดง โยวอ	กรรมการ
9. นายแก้ว ชิแวง	กรรมการ
10. นายจันท์แก้ว คาคี	กรรมการ
11. นายสุจิต ชิแวง	กรรมการ
12. นายวีระชัย คาคี	กรรมการ
13. นายเอกชัย คาคี	กรรมการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แผนการดูแลรักษาป่า

นอกจากการใช้และการพึ่งพิงป่าอย่างมีประสิทธิภาพแล้วชุมชนยังมีกิจกรรมเพื่อการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรร่วมกันมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่ไม่ได้ออกมาในรูปแบบของกิจกรรมที่ชัดเจนตายตัว เช่น ในทุกหน้าหนาวที่ย่างเข้าหน้าร้อน เมื่อจับจองพื้นที่ปลูกข้าวไร่ได้แล้ว ก่อนที่จะมีการเผาไร่ ทุกครอบครัวจะต้องทำแนวกันไฟในขอบเขตไร่ของตัวเอง เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปไหม้พื้นที่ป่า หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของคนในชุมชนก็เป็นการใช้ที่ไม่เข้มข้น เช่น การใช้ในการติดต่อประสานงานกับภายนอก เรื่องการแก้ไขปัญหาชาวบ้านในเขตป่า ร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งเป็นค่าเดินทาง และค่าอาหารของชาวบ้านที่ออกมาประสานงานกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือเก็บพื้น หาอาหารและยาสมุนไพรจากป่า จะมีวิธีเก็บเฉพาะบางส่วนที่จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อคงไว้ซึ่งพืชน้ำแม่พันธุ์ เช่น การเหลือหน่อ สำหรับกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนงานเอาไว้เพื่อปฏิบัติร่วมกัน ได้แก่

1. ตรวจป่าบริเวณป่าชุมชนเดือนละ 2 ครั้งๆ ละ 2 คน ตลอดปี
2. ทำป่าและปิดป่าบริเวณเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน
3. ทำแนวกันไฟ ช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และตัดกวาดแนวกันไฟอาทิตย์ละ 1 ครั้งในช่วงฤดูแล้ง โดยเฉพาะในบริเวณเขตป่าอนุรักษ์
4. ช่วยกันดับไฟเมื่อเกิดไฟไหม้ป่า
5. จัดประชุมในกลุ่มหมู่บ้านของสมาชิกชมรมฯ เพื่อแสวงหาความร่วมมือในการปฏิบัติงานของชมรมป่าชุมชน
6. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน
7. การฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณพื้นที่เสื่อมโทรม จะปล่อยให้ป่าฟื้นเองตามธรรมชาติ เพียงป้องกันไม่ให้ใครเข้าไปทำลาย วิธีการนี้จะทำให้ป่าฟื้นตัวได้เร็วมาก
8. ร่วมประชุมภายในชุมชน หลังจากทีแกนนำออกไปติดต่อประสานงานกับภายนอก การแก้ไขปัญหาตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน

การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน จัดตั้งขึ้นมาเพื่อติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาป้าอนุรักษ์ห้วยป่า ซึ่งเกี่ยวข้องกับนโยบายการอพยพโยกย้ายราษฎร การประสานงานดังกล่าวต้องอาศัยงบประมาณในส่วนที่เป็นค่าเดินทางและค่าอาหารของตัวแทนชุมชน รวมทั้งงบประมาณบางส่วนยังต้องเก็บไว้ใช้กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและฟื้นฟูป่าและทรัพยากรอื่นที่มาของกองทุนได้มาจากการระดมใน 3 รูปแบบ ดังนี้

1. กองทุนกลาง จะเก็บเงินครอบครัวละ 5 บาท/เดือน เริ่มมาเมื่อประมาณต้นปี 2539 ปัจจุบันมีเงินสะสมประมาณหนึ่งพันกว่าบาท
2. กองทุนป่าชุมชน ได้รับเงินทุนมาจากโครงการบวชป่า 50 ล้านต้น ซึ่งมีการจัดพิธีบวชป่าร่วมกับ บ้านแม่ป่าเส้า อำเภอเชียงดาว ได้เงินทุนประมาณ 15,000 บาท ซึ่งเงินที่ได้ชาวบ้านนำมา
3. การระดมทุนเฉพาะหน้า ซึ่งจะเป็นการเก็บเงินเป็นครั้งๆ ไป ในกรณีที่ตัวแทนหมู่บ้านจะต้องออกไปร่วมประชุมและประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ส่วนใหญ่จะเก็บครอบครัวละ 20-30 บาท/ครั้ง

-ป่าชุมชน

การจำแนกลักษณะป่าในมุมมองของชาวบ้านจะยึดถือตามลักษณะเด่นของลักษณะภูมิประเทศ ชนิดพืช หรือเรียกตามชนิดของสัตว์ที่พบมากในบริเวณนั้นๆ รวมทั้งความเชื่อตามวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งป่าชุมชนบ้านแม่คองซ้าย นอกจากจะจำแนกได้ 4 เทือกเขาใหญ่แล้ว ชาวบ้านได้จำแนกย่อยลงไปอีกดังนี้

1) เทือกสันบ้านห่าง

สันบ้านห่างประกอบไปด้วย สันที่เป็นลักษณะสันเล็กสันน้อยอีกหลายลูก คือ สันหว่าเกาะคลี (หรือขุนห้วยเหี้ยะ), ต่าเพระ (หรือผาเผือก กวางผา), สันมีอนะสาโคดู (หรือป่าข่ามีอนะ), ดอยโน้เดะลอะตุ (หรือดอยเจียดชายาว), ทอโพเด (หรือดอยหมูน้อย), พอทุเล (หรือสันดอกคำ) เป็นต้นไม้หลักในป่าแถบนี้ได้แก่ ไม้สน, ไม้ก่อ, ไม้เต็ง, ไม้รัง ฯลฯ

2) เทือกเขาเสือเกลมีมือโกละ (หรือดอยห้วยมะเดื่อ)

ประกอบไปด้วย สันโนะกวาตุ (หรือดอยบวกราช), บอเจ้าอะอาตุ (หรือดอยธาตุ), นาอู้อูลู (หรือดอยน้ำออกกู) และโน้บือตุ (หรือหนองบวกราช) เป็นต้น ลักษณะเป็นป่าดิบแล้ง

3) เทือกเขาชู่โจ๊ะ (ดอกไม้ฮัก) หรือดอยยาว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประกอบไปด้วยสันวาเรศี (หรือดอยตันสาซึ่งเป็นที่หลักที่ใช้สำหรับเลี้ยงหมู), โปหว่า-บลอ (หรือตันไม้ข้าวหลาม), เร่คู้ตู่ (หรือดอยสันผา), โน่หว่าบอ (หรือบวกไม้ข้าวหลาม) และโหล่ทอ-โบลู่ (หรือสันตันก้อม) เป็นต้นประกอบไปด้วยไม้รัก, ไม้จุมปี, ไม้และไม้ในเขตป่าเบญจพรรณ

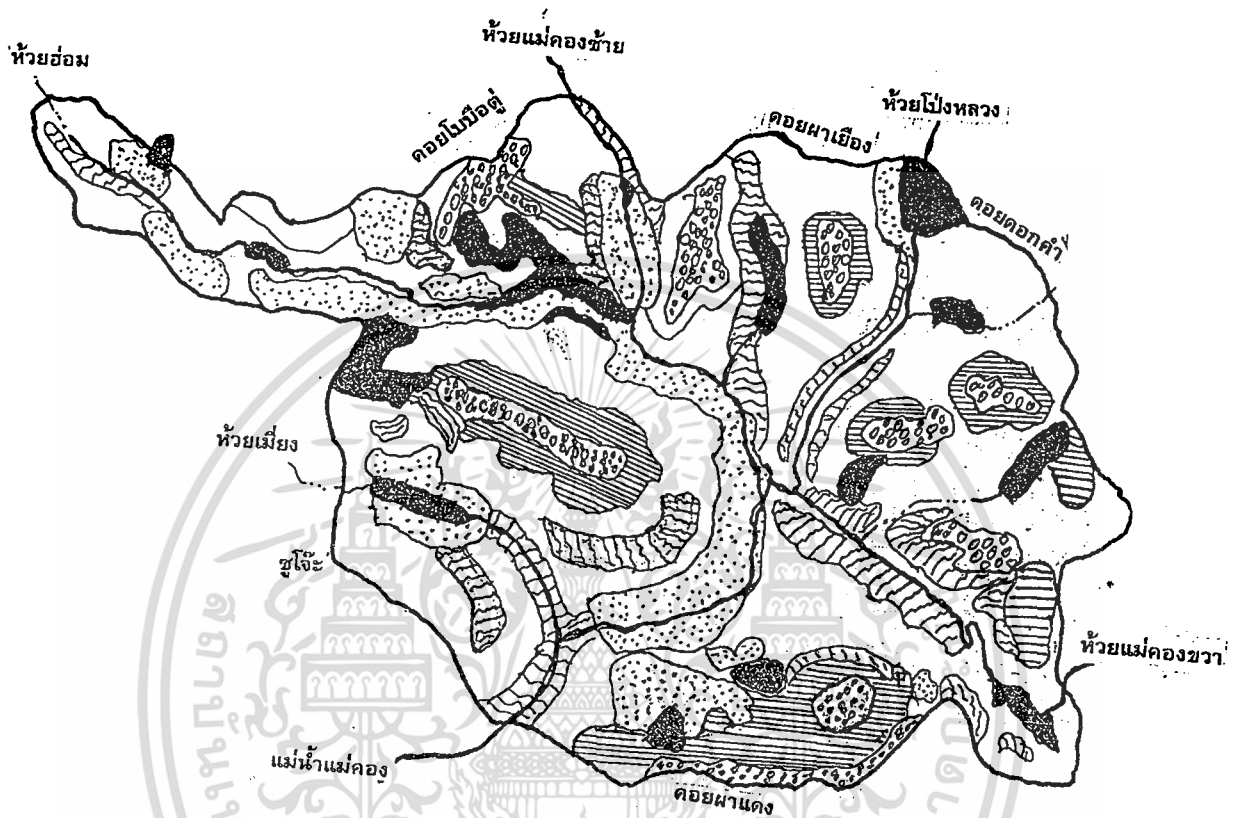
4) เทือกเขาโน้ตะลอะอะตู่ (บวกเขียดชยาวว)

ประกอบไปด้วย สันผาแดง, เหล่อโจ๊ะโจ๊ะ (หรือสันหินลูกรัง) และดอยข้างน้อย เป็นต้นสภาพป่าเป็นป่าสนเขาเป็นหลัก และมีฝอยลมเกาะอยู่ตามยอดไม้บ่งบอกความอุดมสมบูรณ์ของป่าในแถบนี้

นอกจากจะเรียกชื่อดอยแต่ละดอยตามลักษณะเด่นของทรัพยากรแล้ว ชุมชนยังมีการจำแนกป่าแต่ละประเภทออกเป็นดังนี้ คือ (ดังภาพที่ 5)

1. ป่าก่อเนอหมื่อ เป็นป่ารกทึบ อากาศเย็นชื้น มีเถาวัลย์เกาะตามต้นไม้ ส่วนใหญ่เป็นป่าในเขตต้นน้ำ ไม้เด่นได้แก่ ไม้ตฤกล่อ, ไม้ทองกลางป่า ลักษณะโดยรวมเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง
2. ป่าก่อเนอพา เป็นป่าสมบูรณ์ แต่มีความสมบูรณ์น้อยกว่าป่าก่อเนอหมื่อ ต้นไม้ใหญ่แต่ไม่มีเถาวัลย์เกาะ
3. ป่าก่อเบ คือ ป่าเต็งรังแคระที่ไม่อุดมสมบูรณ์อันเนื่องจากสภาพหิน ดิน อากาศและปริมาณน้ำฝนที่ได้รับ
4. ป่าโกล๊ะ คือ ป่าที่ขึ้นตามสันเขาสูงประกอบไปด้วยไม้สนเป็นไม้หลักและมีไม้ตระกูลเต็งรังเป็นไม้รอง
5. ป่าเบญจพรรณ คือ พื้นที่ที่มีไม้ไม่ขึ้นผลสมกับไม้ยืนต้น เช่น ไม้เปา, ไม้จุมปีป่า ฯลฯ
6. ป่าหว่าก๊ะ คือป่าที่มีไม้เฒ่าเป็นหลัก
7. ป่าไซ้ซอแซวก๊ะ หรือป่าขุนห้วยที่มีความสมบูรณ์สูง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5 แผนที่ป่าชุมชนบ้านห้วยแม่คองซ้าย การจำแนกระบบนิเวศน์ตามความรู้ของชาวบ้าน

	: ป่าสนเขา (ไซวกดီး)		: ป่าเบญจพรรณ
	: ป่าดิบเขา (เกอเนอหมื่อ)		: ป่าเต็งรัง
	: ป่าดิบแล้ง (เกอเนอพา)		: ป่าไผ่ (หว่ากดီး)

ที่มา : สุรพล ตาค้าและคณะ. (2541)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชาวบ้านจะมีการจัดการป่าแต่ละประเภทต่างกัน เช่น จะไม่เข้าไปทำอะไรในเขตป่าก่อเนอ-หมื่อ เนื่องจากเป็นเขตต้นน้ำ มีไม้ต้นใหญ่ลักษณะที่บึกบึน ถ้าปลูกข้าวก็จะให้ผลผลิตน้อยและหากมีการถางป่าบริเวณนี้ก็จะทำให้น้ำในลำห้วยแห้ง หรือลดน้อยลงไปด้วย ชาวบ้านจึงรักษาป่าประเภทนี้ไว้ให้เป็นเขตต้นน้ำ ซึ่งจัดอยู่ในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ของชุมชน เพราะระบบการผลิตของชาวบ้านต้องพึ่งพาน้ำเป็นสำคัญ และในขณะเดียวกันชาวบ้านก็จะนิยมนำไม้ใช้สอย เช่น ไม้สร้างบ้านและไม้ฟืนในเขตป่าเต็งรัง (ต่าลูโซ) การใช้ไม้จะมีการเลือกไม้ที่เหมาะสมและไม่ต้นที่ตายแล้วเพียงเท่านั้น ชาวบ้านจะไม่มีการตัดไม้ทุกต้นที่ขึ้นติดกัน นอกจากนี้แล้วการใช้ยังถูกกำกับด้วยความเชื่อที่พยายามไม่เบียดเบียนพืชและสัตว์อื่นในป่ามากนัก หากหลีกเลี่ยงได้ก็จะหลีกเลี่ยง เช่น จะไม่ตัดต้นไม้ที่มีรังมด รังผึ้ง หรือรังปลวกขึ้น เป็นต้น ส่วนในเรื่องของการหาอาหารนั้น ชาวบ้านบอกว่าป่าเต็งรังกับป่าเบญจพรรณจะมีอาหารมากที่สุด ซึ่งจะมีหน่อไม้และผักป่าที่กินยอดอ่อนและดอกเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีพวกแมลงเล็กๆ เช่น ตั๊กแตน, หนอนไหม (รถด่วน), ตัวงและอื่นๆ ส่วนป่าริมห้วย จะให้พืชสมุนไพรและผักบางชนิด เช่น ผักกูด ชะอมป่า เป็นต้น

พืชสมุนไพร

ชาวบ้านมีความรู้ในเรื่องของพืชสมุนไพรดีมาก เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ลักษณะของหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านแบบปิด ตั้งอยู่ใจกลางผืนป่า ห่างจากเมืองและชุมชนอื่นๆ พอสมควร มีสภาพเป็นชุมชนป่าอย่างแท้จริง ฉะนั้นจึงทำให้ยังคงมีการพึ่งพาและใช้สมุนไพรจากป่าอยู่มาก จากการวางแผนเพื่อเก็บตัวอย่างพืชที่ชาวบ้านใช้สอยใน 3 พื้นที่ คือ พื้นที่ป่าริมห้วย ป่ากลางดอย และป่าสันดอย พบว่าผืนป่าของบ้านแม่คองซ้ายเป็นถิ่นที่อยู่ของพืชสมุนไพรจำนวนมาก โดยเฉพาะยาที่ใช้ตัดองเหล้าเพื่อบำรุงกำลัง พืชสมุนไพรกระจายอยู่ทั่วไป ตั้งแต่ริมห้วยไปจนถึงสันดอย โดยบริเวณที่พบพืชสมุนไพรมากที่สุด ได้แก่ บริเวณป่าริมห้วยและป่าเบญจพรรณ สมุนไพรแต่ละชนิดจะขึ้นเฉพาะที่เพียงเท่านั้น จากการวางแผนเก็บตัวอย่างขนาด 5 (50 เมตร 3 แปลง พบพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ประมาณ 58 ชนิด จากตัวอย่างพืชทั้งหมด 167 ชนิด ซึ่งถ้าดูปริมาณที่เก็บได้นั้นดูเหมือนจะน้อยมาก เพราะเป็นพืชสมุนไพรในแปลงตัวอย่างเท่านั้น

ในอดีตชาวบ้านไม่นิยมปลูกพืชสมุนไพรไว้ใกล้บริเวณบ้าน เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ติดป่าและยามีอยู่ทั่วไป สามารถเดินออกไปเก็บหาได้โดยไม่เสียเวลา แต่ปัจจุบันถูกรุกเร้าจากภายนอก ยาเริ่มหายากและใกล้สูญพันธุ์ โดยเฉพาะจากชาวลีซอ เข้ามาขโมยพืชสมุนไพรออกไปขายที่ตลาดบ้านถ้ำอำเภอยางตาขาว ตามใบสั่งของพ่อค้าแม่ค้า แบบชุดรากถอนโคน ดังนั้นชาวบ้านจึงได้มีความคิดทดลองพยายามขยายพันธุ์ เริ่มมีการสร้างเรือนเพาะชำ โดยตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าริมน้ำ ซึ่งอยู่ห่างจากชุม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชนพอสสมควร เหตุผลเนื่องจากพืชสมุนไพรบางชนิดเป็นพืชป่าที่ขึ้นเฉพาะในป่าที่มีอากาศเย็นเพียงเท่านั้น

ลักษณะเด่นขององค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

1. มีการถ่ายทอดภูมิความรู้จากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง โดยถ่ายทอดจากผู้รู้ในชุมชนและพ่อ-แม่

2. สมุนไพรที่มีน้อย เริ่มมีการพยายามขยายพันธุ์โดยสร้างเรือนเพาะชำและนำมาทดลองปลูกในสวนใกล้บ้านและสวนหวนา

3. ทรัพยากรที่ใช้ประจำจะถูกดูแลอย่างดี เช่น ปลา

4. ลักษณะการเก็บหาและการใช้ประโยชน์จากพืช ได้แก่

- ถ้าเป็นหน่อไม้จะเก็บ 2-3 ใน 5 หน่อ นอกนั้นชาวบ้านจะปล่อยให้ เป็นอาหารสัตว์ และเจริญเติบโตต่อไป

- ถ้าเป็นพืชผัก ยาสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นหัวหรือหน่อ หลังจากเก็บแล้วชาวบ้านก็จะหักหัวหรือหน่อฝังไว้ในดินเหมือนเดิม เพื่อให้แตกหน่อและเจริญเติบโตต่อไป

- ถ้าเป็นสมุนไพรที่เป็นต้นไม้ยืนต้น ชาวบ้านจะถากเอาเฉพาะเปลือกบางส่วน แต่ไม่โค่น ส่วนที่ถูกถากก็จะงอกออกมาเสริมได้อีกเหมือนเดิม

- มีการนำพันธุ์ยาสมุนไพรหรือพืชผักที่นิยมกิน หรือจำเป็นต้องใช้อยู่บ่อยจากป่ามาปลูกในสวนและปลูกใกล้บ้าน เพื่อความสะดวกในการเก็บหาและลดภาระในการผลิตของป่าลง

- สมุนไพรบางตัวต้องเก็บตอนเข้ามืดไม่ให้คนเห็น ถ้าเห็นหรือบอกคนว่าจะไปเก็บยา ชาวบ้านเชื่อว่าถ้านำยามารักษาจะไม่ได้ผล

- ถ้ามีคนตายในหมู่บ้านจะหยุดการเก็บของป่า 1 วัน

วัฒนธรรมและประเพณี การจัดการป่าของหมู่บ้านแม่คองซ้าย เริ่มจากการเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับป่า เคารพในสิ่งเหนือธรรมชาติ ระบบพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับผีและเทวดา ยังช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย เป็นการทูลบารุงรักษา เพื่อตอบสนองต่อความเชื่ออาทรรของธรรมชาติ โดยการอนุรักษ์นั้น ได้จัดแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็นเขตอย่างชัดเจนเช่น ป่าขุนห้วย ชาวปกากะญอจะมีการออกกฎระเบียบห้ามใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่าเหล่านี้ ลักษณะของการสำนึกในความสำคัญของป่าของชุมชน แสดงผ่านทางกิจกรรมประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรูปของพิธีกรรมเช่นไหว้ผี ถึงแม้ว่า กฎระเบียบที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ของชุมชนท้องถิ่นมีทั้งเป็นข้อห้ามและบทลงโทษ เช่น การปรับเงินต่อผู้กระทำผิดหรือการขอมาต่อผีเทวดา แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากความเข้มงวดของกฎ แต่เป็นเพราะจารีตท้องถิ่น เป็นข้อตกลงร่วม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของชุมชน ซึ่งจะกีดกันผู้ละเมิดกฎออกจากสังคม ดังนั้นการโดดเดี่ยวของผู้กระทำผิดนี้ ส่งผลให้เกิดความเคารพกฎเกณฑ์มากกว่ากฎหมายของรัฐ ในรูปแบบของความเชื่อ ในเชิงอนุรักษ์ป่าชุมชน ทำให้ชาวปกากะญอกับป่าอยู่ร่วมกันได้ และที่สำคัญ คือ การพัฒนาการจัดการป่าอยู่บนพื้นฐานของชุมชน เป็นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน ซึ่งเป็นการกำหนดจากชาวปกากะญอเอง รูปแบบ วิธีการ ความต้องการ การวางแผนจัดการเป็นไปตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ชาวปกากะญอสามารถปฏิบัติได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของสันจิติตา กาญจนพันธ์ อ่างโดยเบญจลักษณ์ ธารพร (2538: 3, 4, 83) งานวิจัยของเตือนใจ ดีเทศน์ (2535: 13-14) งานวิจัยของทองจันทร์ หอมเนตร (2538: 3-4) และการศึกษาของอุไรวรรณ ตันกิมหยง (2533) ซึ่งสนับสนุนความคิดนี้ คือ การจัดการป่าไม้ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการจัดการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกากะญอกับป่าไม้ : กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่คองซ้าย อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนชาวปกากะญอกับป่า ว่าอยู่ร่วมกันได้อย่างไร

จากการสังเกตและศึกษาหมู่บ้านแม่คองซ้าย มีการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรต่างๆ ภายในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเกิดจากความรู้ที่มาจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดผ่านคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เป็นความรู้ที่มีรายละเอียดครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านระบบนิเวศ จะกันไปในทิศทางบวกมากกว่าทิศทางลบ โดยชาวปกากะญอต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ที่สำคัญที่สุด คือ การบริโภคของป่าที่เก็บหาได้ในแต่ละฤดูกาล ชาวปกากะญอจึงต้องหาวิธีการทดแทนในสิ่งที่ชาวปกากะญอใช้ไป โดยการเก็บของป่าจะเหลือส่วนที่สามารถเจริญได้ต่อไป ไม่ได้ตัดแบบถอนรากถอนโคน และชาวปกากะญอได้มีการเพาะพันธุ์สมุนไพรที่หายากและไกลจากหมู่บ้านขึ้นมาอีกด้วย ทำให้ไม่ต้องเข้าไปรบกวนระบบนิเวศภายในป่าไม่มากเกินไป

สภาพป่าที่สมบูรณ์ได้ เนื่องจากวัฒนธรรม ความเชื่อ ต่อบุติผีเทวดา และกฎระเบียบที่ชุมชนตั้งไว้ จารีตท้องถิ่นก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง ที่ส่งผลให้เกิดความเคารพกฎเกณฑ์มากกว่ากฎหมายรัฐ เป็นข้อตกลงร่วมของชุมชน ซึ่งจะกีดกันผู้ละเมิดกฎออกจากสังคม

จากการสังเกตและศึกษาหมู่บ้านแม่คองซ้าย มีการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรต่างๆ ภายในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเกิดจากองค์ความรู้ที่มาจากบรรพบุรุษ ซึ่งถูกสั่งสมและถ่ายทอดผ่านคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เป็นองค์ความรู้ที่มีรายละเอียดครอบคลุมในทุกๆ ด้าน เป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงความรู้ต่อการจัดการระบบนิเวศ และการให้คุณค่าเชิงจริยธรรมต่อการใช้ความรู้นั้นๆ เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าไม่เกิดความยั่งยืน หรือเกิดจากที่ชุมชนถูกปัจจัยภายนอกเข้ามาแทรกแซงหลายด้าน แต่ที่สำคัญที่สุด คือ ปัญหาจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติของรัฐ การประกาศเขตพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและการประกาศเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งได้ส่งผลต่อระบบการผลิตของชุมชนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะระบบการทำไร่หมุนเวียนและการเก็บหาของป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยพัฒนามาเป็นการจัดองค์กรของชุมชนในรูปแบบ "คณะกรรมการป่าชุมชน" อาศัยการผสมผสานระหว่างรูปแบบคณะกรรมการที่เป็นทางการในทำนอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เดียวกันกับกรรมการหมู่บ้าน และตัวบุคคลที่มีลักษณะเป็นทั้งผู้อาวุโส ผู้รู้ในด้านต่างๆ และคนรุ่นใหม่ ในชุมชน

ชาวปกากะญอ มีแบบแผนการผลิตเพื่อยังชีพ ไม่ได้มุ่งเพื่อขาย การเก็บของป่ามีการเหลือหน่อ เชื้อ เพื่อการเจริญเติบโตของพืช ซึ่งเป็นผลดีต่อคนรุ่นหลัง ในอดีตทัศนะระหว่างคนปกากะญอกับธรรมชาติมีไว้อย่างชัดเจนว่า “สรรพสิ่งเป็นของธรรมชาติ ชุมชนไม่มีสิทธิไปเป็นเจ้าของครอบครอง การดำรงอยู่ของเราเป็นการขอแบ่งปันจากธรรมชาติเท่านั้น” เป็นความคิดที่สืบสานกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เสมือนเป็นความรู้บางอย่างหนึ่งที่ไม่ต้องสอนกัน ปลูกฝั่งจิตสำนึกให้มีความเกรงกลัวต่อธรรมชาติ เพื่อให้ชาวปกากะญอมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ถึงแม้ว่าบางครั้งจะไม่ถูกต้องทุกขั้นตอนตามวิชาการ เนื่องจากขาดความรู้ มีเพียงแต่คำบอกเล่าปากต่อปากเพื่อสั่งสอนลูกหลานให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมดั้งเดิม ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ป่า ซึ่งกำหนดต่อตัวไม้ ใช้อย่างมีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อต่อลักษณะของไม้ที่นำมาใช้ กำหนดพื้นที่หวงห้ามไม่ให้เป็นการรบกวนต่อเจ้าที่เจ้าทาง เพราะเชื่อว่าเมื่อทำผิดต่อเจ้าที่แล้วจะพบกับความหายนะ นำความเลวร้ายมาสู่ครอบครัวตนเอง

ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศในหมู่บ้านแม่คองซ้าย มีค่อนข้างมาก ทั้งความสมบูรณ์ในด้านสัตว์ป่า ซึ่งส่งผลให้เห็นถึงความสมบูรณ์ในด้านอื่น เพราะเมื่อสัตว์ป่ายังมีมากในพื้นที่ แสดงว่าพื้นที่นั้นอุดมไปด้วยอาหาร น้ำ ที่จะประทังชีวิตให้อยู่รอด รวมถึงป่าไม้ก็ต้องสมบูรณ์ด้วย

ข้อเสนอแนะ

เริ่มจากหน่วยงานราชการต้องประสานงานกับ NGO เนื่องจาก NGO มีความใกล้ชิด สนับสนุนกับชาวบ้านดีกว่า รู้ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นหน่วยงานราชการจำเป็นต้องลงไปคลุกคลีทำความรู้จักกับชาวบ้าน เปิดใจให้กว้าง รับรู้สถานการณ์ ทำความเข้าใจในเรื่องการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับป่าไม้ ใช้อนุมัติอนุญาต องค์ความรู้ของชาวบ้านมาผสมผสานกับความรู้ของตน เพื่อให้ได้ซึ่งความพอใจทั้งสองฝ่าย หน่วยงานของรัฐสามารถอ้างถึงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นการจัดแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมในการเกษตร โดยมีแหล่งน้ำ แปลงพืชผักไม้ผล และที่อยู่อาศัย โดยมีอัตราส่วน ดังนี้

30 : 30 : 30 : 10 คือ อัตราส่วนหรือเปอร์เซ็นต์การจัดแบ่งพื้นที่ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

30% แรกจัดเป็นแหล่งน้ำ อีก 30% ต่อมาจัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล พืชไร่ พืชผัก และอีก 30% คือ พื้นที่ปลูกข้าว ส่วน 10% สุดท้ายจะเป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และทำวนเกษตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การส่งเสริมลักษณะนี้ ทำให้ชาวปกากะญอไม่จำเป็นต้องเผา ถางป่าอีกต่อไป เนื่องจากการทำไร่หมุนเวียนมีผลดีก็จริงอยู่ แต่ที่ต้องมีการเผาป่าไม่เพื่อทำไร่ ซึ่งบางที่ชาวปกากะญอไม่สามารถควบคุมเพลิงได้ทั้งหมด หน่วยงานราชการต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบนี้ให้กระจ่างชัดเจน เพื่อให้ชาวบ้านรู้ว่าการใช้ประโยชน์จากป่า โดยไม่ต้องโค่นไม้ทำลายป่า ในขณะเดียวกันปลูกเสริมป่าด้วยไม้เศรษฐกิจ ไม่โตเร็ว ไม่ผลตามแนวพระราชดำริ “คนอยู่ได้ ป่าไม่อยู่ได้”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารอ้างอิง

กุลวดี บุญภินนท์. 2540. "การจัดการทรัพยากรส่วนร่วม กลไกในการรักษาป่าของชาวกะเหรี่ยงบ้าน สะเนฟ่อง". นิเวศพัฒนา. 24 (3) : 26.

กัลยา และวีรศักดิ์ ยอดระบำ. 2533. คนป่ากะญอ. กรุงเทพมหานคร : ผีเสื้อ. แปลจาก พ้อเลป่า.

โกมล แพรกทอง. 2535. "แนวความคิดป่าชุมชน". ในป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศและดาวเทียม กองจัดการป่าไม้ กรมป่าไม้.

----- 2528. "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับป่าไม้ชุมชน". 12-13. เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คนดอย. 2534. "การปลูกป่า สิ่งพิเศษหน้ากันระหว่างรัฐ เอกชน กับประชาชน". ทางใหม่. 5(3): 25.

ชยันต์ วรรณะภูติ. 2533. ข้อมูลเบื้องต้นทรัพยากรป่าไม้ภาคเหนือตอนบน. เอกสารข้อมูลและรายงานสัมมนา. คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือตอนบนและสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไชยา คู่ชนะภัย. 2537. การจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบพื้นบ้าน : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่.

เต๋อนใจ ดีเทศน์. 2535. "ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรที่สูง". ทิศทางไท. (2) : 13-14

ทองจันทร์ หอมเนตร. 2538. การจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่น กรณีศึกษาหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำห้วยทราย จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มนไท ประมูลจักโก. 2538. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน : กรณีศึกษาการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.

นิรนาม. 2536. "ป่าชุมชน". ทิศทางไท. (4).

เบญจลักษณ์ ธรพร. 2538. วัฒนธรรมชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น.

ไพบุลย์ ชื่นเจริญ. 2536. การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการป่าชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.

วราลักษณ์ อธิพิลโอฟาร์. 2541. ไร่มุมนเวียน มาตราแห่งพรรณพืช. เชียงใหม่ : โครงการพัฒนากลุ่มน้ำภาคเหนือโดยองค์การชุมชน.

วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2535. "ชาวบ้านและทรัพยากรธรรมชาติ ผู้ทำลายหรือผู้อนุรักษ์ บางบทเรียนจากการประชุมเวทีชาวบ้าน '34'". ทิศทางไท. (2)

ศรัญญา วรพันธ์. 2540. บทบาทของผู้นำชุมชนชาวเขาต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ราก-แม่เลา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก กรุงเทพมหานคร.

ศยามล ไกยูรวงศ์ และกฤษฎา บุญชัย. "พัฒนาการแนวความคิดและการรณรงค์กฎหมายป่าชุมชน" นิเวศพัฒนา. 24 (3) : 8, 10

ศรีสุวรรณ คอระจร. 2533. "ป่าชุมชน ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทและทรัพยากร". ทางใหม่. 4 (2) : 10-11

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สมพันธ์ เตชะอธิก. 2535. สัมฤทธิ์ผลของโครงการจัดที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.

สุรพล ตาคำและคณะ. 2541. รายงานผลการวิจัยเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศในเขตป่าชุมชน ภาคเหนือตอนบน. เชียงใหม่.

สุรินทร์ สุริยวงศ์. 2536. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านทุ่งยาว อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ เชียงใหม่.

อุไรวรรณ ตันกิมหยง. 2533. "เสาบ่ยะของสุ สู่บ่ยะของเธอ : ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคเหนือ". ใน บ้านอมलग บ้านขุนแปะ : ชีวิตและวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้. เชียงใหม่ : โครงการวนศาสตร์ชุมชนภาคเหนือ ศูนย์จัดการทรัพยากรและพัฒนา.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้